МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра менеджменту

«Допущено до захисту»
«____» _____20___ р.

Завідувач кафедри, к.е.н., доцент

_____Наталія ВЕРНЮК

КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

БАКАЛАВРА

«УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ СТОВ «ЛАН» УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ»

Виконала: студентка 4 курсу, 41-з-м групи спеціальності 073 «Менеджмент»
СОКОЛОВСЬКА Анна Віталіївна
Керівник: д.е.н., професор
ШКОЛЬНИЙ Олександр Олексійович

Умань – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору економіки важливою передумовою ефективного функціонування підприємства є раціональне використання виробничих ресурсів та забезпечення належного рівня управління витратами. Саме витрати формують основу собівартості продукції, визначають рівень прибутковості виробництва, впливають на конкурентоспроможність підприємства та його фінансову стійкість. В умовах нестабільного ринкового середовища проблема підвищення ефективності управління витратами набуває особливого значення, оскільки від рівня витратомісткості виробництва безпосередньо залежать результати господарської діяльності підприємства.

Особливої актуальності питання управління витратами набувають для аграрних підприємств. Це пов’язано зі специфікою сільськогосподарського виробництва, яке характеризується сезонністю виробничих процесів, залежністю від природно-кліматичних умов, тривалим виробничим циклом та високим рівнем матеріалоємності продукції. Крім того, сучасні аграрні підприємства функціонують в умовах постійного зростання цін на паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива, насіння, засоби захисту рослин та інші матеріально-технічні ресурси, що суттєво впливає на рівень виробничих витрат і собівартість продукції.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку шляхів удосконалення системи управління витратами аграрних підприємств з метою підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, зниження собівартості продукції, покращення фінансових результатів діяльності та забезпечення стабільного рівня рентабельності виробництва. Важливого значення набувають питання оптимізації структури витрат, підвищення ефективності використання матеріально-технічних ресурсів, посилення внутрішнього контролю витрат, впровадження сучасних цифрових технологій управління та удосконалення системи виробничого планування.

Метою кваліфікаційної (дипломної) роботи є дослідження теоретичних аспектів та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення системи управління витратами СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- дослідити теоретичні основи управління витратами підприємства;

- проаналізувати виробничо-економічну діяльність досліджуваного підприємства;

- оцінити динаміку, структуру та ефективність формування витрат підприємства;

- обґрунтувати напрями удосконалення системи управління витратами підприємства.

Об’єктом дослідження є процес формування та управління витратами СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів управління витратами аграрного підприємства.

При проведенні дослідження використовувалися такі методи: аналізу та синтезу, економічного аналізу, порівняльного аналізу, графічний метод, табличний метод, метод економічного обґрунтування, метод групування, а також методи узагальнення та систематизації інформації.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, нормативно-правові акти, матеріали фінансової та статистичної звітності СТОВ «Лан», дані бухгалтерського обліку підприємства, а також результати власних аналітичних розрахунків.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій у діяльності СТОВ «Лан». Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності управління витратами, більш раціональному використанню ресурсного потенціалу підприємства, скороченню непродуктивних витрат, зниженню собівартості продукції та покращенню фінансових результатів діяльності господарства.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору економіки ефективність функціонування підприємств значною мірою визначається рівнем організації системи управління витратами. Посилення конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції, нестабільність цін на матеріально-технічні ресурси, інфляційні процеси, зростання виробничих ризиків та необхідність забезпечення конкурентоспроможності продукції формують потребу у впровадженні сучасних підходів до управління витратами підприємства [1; 2].

Для аграрних підприємств проблема ефективного управління витратами є особливо актуальною, оскільки сільськогосподарське виробництво характеризується високою залежністю від природно-кліматичних умов, сезонністю виробничих процесів, тривалим виробничим циклом та значною матеріалоємністю продукції [3; 4]. За таких умов навіть незначне підвищення рівня витрат може суттєво впливати на собівартість продукції, рівень прибутковості та фінансову стійкість підприємства.

У сучасній економічній літературі витрати розглядаються як одна з базових економічних категорій, пов’язаних із процесом використання ресурсів у господарській діяльності підприємства. Витрати відображають обсяг використаних матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, необхідних для виробництва і реалізації продукції [5;6].

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», витратами визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов’язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства [7]. Однак у сучасних умовах господарювання витрати доцільно розглядати не лише як елемент бухгалтерського обліку, а як один із ключових об’єктів управління підприємством.

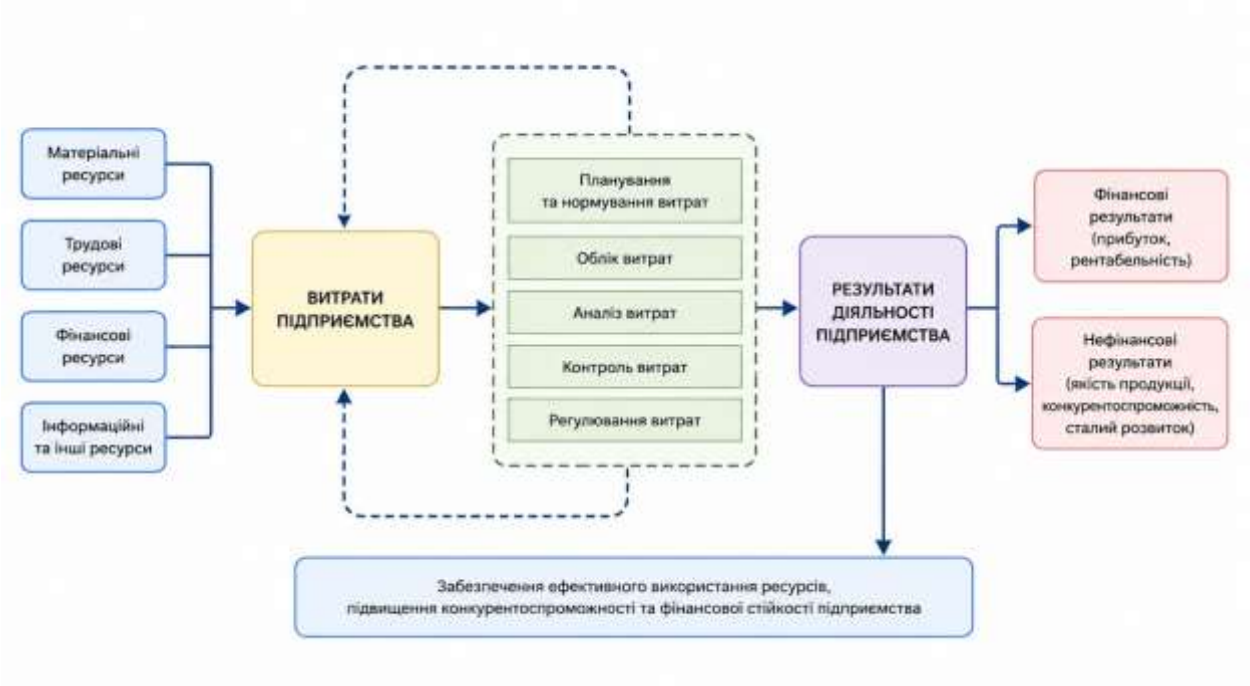

Рис. 1.1. Взаємозв'язок витрат із результатами діяльності підприємства
Джерело: сформовано автором

З позиції управління підприємством витрати є інструментом оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу та результативності управлінських рішень. Саме тому сучасна система управління витратами повинна бути орієнтована не лише на скорочення витрат, а на забезпечення їх економічної доцільності та оптимального співвідношення між витратами і результатами діяльності підприємства [8; 9].

Важливе значення у формуванні теоретичних основ управління витратами має їх класифікація. Саме класифікація витрат забезпечує можливість організації ефективної системи планування, обліку, аналізу та контролю використання ресурсів підприємства [5; 10; 11].

У науковій літературі існує значна кількість підходів до класифікації витрат залежно від мети управління, особливостей виробництва та напрямів аналізу. Найбільш поширеною є класифікація витрат за економічними елементами, статтями калькуляції, способом включення до собівартості, характером залежності від обсягів виробництва та місцем виникнення витрат [5; 10].

Таблиця 1.1

Класифікація витрат підприємства

Ознака класифікації	Види витрат
За економічними елементами	матеріальні витрати, витрати на оплату праці, амортизація, інші операційні витрати
За способом включення до собівартості	прямі, непрямі
За поведінкою щодо обсягів виробництва	постійні, змінні
За місцем виникнення	виробничі, адміністративні, збутові
За ступенем контролю	контрольовані, неконтрольовані
За економічною роллю	основні, накладні

Джерело: узагальнено автором за даними [5-7]

Класифікація витрат за економічними елементами використовується для аналізу загальної структури витрат підприємства та оцінювання рівня матеріалоємності, трудомісткості та фондомісткості виробництва. Для аграрних підприємств характерною є висока частка матеріальних витрат, пов’язаних із придбанням насіння, добрив, паливно-мастильних матеріалів та засобів захисту рослин [12; 13].

Поділ витрат на прямі та непрямі має важливе значення для формування собівартості продукції. Прямі витрати безпосередньо пов’язані з виробництвом конкретного виду продукції та можуть бути прямо включені до її собівартості. До них належать витрати на насіння, добрива, оплату праці виробничого персоналу та інші витрати, пов’язані з виробництвом окремих культур [5; 10].

Непрямі витрати пов’язані із забезпеченням функціонування підприємства в цілому та потребують розподілу між окремими видами продукції. До них належать адміністративні витрати, витрати на управління виробництвом, амортизація загальновиробничих основних засобів та інші витрати загальногосподарського характеру.

Одним із ключових напрямів класифікації витрат є їх поділ на постійні та змінні. Постійні витрати не залежать від зміни обсягів виробництва в короткостроковому періоді, тоді як змінні витрати змінюються пропорційно до зміни виробничих обсягів [14; 15].

Рис. 1.2. Поділ витрат залежно від зміни обсягів виробництва

Джерело: сформовано автором

Поділ витрат на постійні та змінні має важливе значення для проведення аналізу беззбитковості виробництва, визначення критичного обсягу реалізації продукції та оцінювання рівня операційного ризику підприємства [16; 17]. Для аграрних підприємств даний підхід є особливо актуальним через значний вплив сезонності виробництва та нестабільності зовнішнього середовища.

У сучасних умовах система управління витратами підприємства повинна охоплювати процеси планування, обліку, аналізу, контролю та регулювання витрат. Саме комплексне поєднання зазначених функцій забезпечує можливість формування ефективної системи використання ресурсного потенціалу підприємства [8; 18; 19].

Планування витрат є однією з основних функцій управління та передбачає визначення прогнозованого рівня витрат відповідно до виробничої програми підприємства. Основною метою планування є

забезпечення оптимального співвідношення між виробничими потребами та наявними ресурсами підприємства [20; 21].

Особливого значення у системі планування витрат набуває бюджетування. Бюджетування передбачає розроблення системи бюджетів підприємства та визначення планових параметрів витрат за окремими напрямами діяльності [8; 20]. Для аграрних підприємств найбільш поширеними є бюджети виробництва, бюджети матеріальних витрат, бюджети використання техніки та бюджети руху грошових коштів.

Контроль витрат є необхідною умовою забезпечення ефективності господарської діяльності підприємства. Основною метою контролю є своєчасне виявлення відхилень фактичного рівня витрат від запланованих показників та встановлення причин їх виникнення [18; 22].

Таблиця 1.2

Основні функції системи управління витратами підприємства

Функція	Характеристика
Планування	прогнозування рівня витрат відповідно до виробничих потреб
Організація	формування системи управління витратами
Облік	інформаційне забезпечення управління
Аналіз	оцінювання структури та динаміки витрат
Контроль	виявлення перевитрат та відхилень
Регулювання	прийняття управлінських рішень

Джерело: узагальнено автором за даними [12-14]

У сучасній економічній літературі значна увага приділяється методам управління витратами підприємства. Найбільш поширеними є нормативний метод, директ-костинг, стандарт-костинг, target-costing, ABC-аналіз та стратегічне управління витратами [8; 18; 23].

Нормативний метод базується на встановленні нормативів використання ресурсів та контролі рівня фактичних витрат. Даний метод дозволяє оперативно виявляти перевищення нормативного рівня витрат та своєчасно реагувати на відхилення фактичних показників від запланованих [5; 8].

Метод директ-костингу передбачає поділ витрат на змінні та постійні та включення до собівартості продукції лише змінних витрат [5; 17]. Основною перевагою даного підходу є можливість оцінювання впливу зміни обсягів виробництва на фінансові результати підприємства.

Стандарт-костинг базується на використанні стандартних нормативів витрат та порівнянні фактичних витрат із нормативними показниками. Даний метод широко використовується у системі управлінського обліку та дозволяє підвищити ефективність контролю використання ресурсів [5; 10].

Важливого значення у сучасних умовах набуває target-costing – метод управління витратами, який передбачає формування допустимого рівня собівартості продукції відповідно до ринкової ціни та цільового рівня прибутку підприємства [18; 23].

Рис. 1.3. Сучасні методи управління витратами підприємства

Джерело: сформовано автором

У сучасних умовах дедалі більшого поширення набуває стратегічне управління витратами. На відміну від традиційного підходу, стратегічне управління витратами орієнтоване не лише на поточне скорочення витрат, а

на забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємства [2; 23].

Стратегічний підхід передбачає аналіз усього ланцюга створення вартості продукції та оцінювання впливу окремих елементів виробничої системи на рівень витрат підприємства. Для аграрних підприємств даний підхід є особливо актуальним через високий рівень виробничого ризику та нестабільність ринкового середовища [3; 24].

Особливості управління витратами аграрних підприємств значною мірою визначаються специфікою сільськогосподарського виробництва. Однією з ключових особливостей є залежність результатів діяльності підприємства від природно-кліматичних умов [1; 4].

Крім того, аграрне виробництво характеризується: сезонністю виробничих процесів; тривалим операційним циклом; нерівномірністю надходження доходів; високим рівнем матеріалоємності; значною залежністю від зовнішнього середовища [3; 25].

Таблиця 1.3

Особливості управління витратами аграрних підприємств

Особливість	Вплив на систему управління витратами
Сезонність виробництва	нерівномірність формування витрат
Тривалий виробничий цикл	ускладнення планування витрат
Залежність від погодних умов	підвищення виробничого ризику
Висока матеріалоємність	зростання частки матеріальних витрат
Нестабільність аграрного ринку	необхідність адаптивного управління

Джерело: узагальнено автором

Для аграрних підприємств особливого значення набуває управління матеріально-технічними ресурсами, оскільки саме матеріальні витрати формують найбільшу частку виробничої собівартості продукції [12; 13].

У сучасних умовах важливого значення набуває також цифровізація системи управління витратами підприємства. Використання сучасних інформаційних технологій дозволяє забезпечити оперативний контроль використання ресурсів, автоматизувати процес аналізу витрат та підвищити ефективність управлінських рішень [26; 27].

Для аграрних підприємств особливо перспективним є використання: GPS-моніторингу техніки; електронних систем обліку запасів; автоматизованих систем контролю використання пального; програмного забезпечення для аналізу витрат; цифрових технологій планування виробництва [21; 26; 27].

Рис. 1.4. Основні напрями цифровізації системи управління витратами аграрного підприємства

Джерело: сформовано автором

Використання цифрових технологій сприяє скороченню непродуктивних витрат, підвищенню точності обліку використання ресурсів та покращенню системи внутрішнього контролю підприємства [22; 26].

Важливе значення у системі управління витратами має аналіз собівартості продукції. Собівартість є одним із ключових показників ефективності діяльності підприємства та відображає рівень витрат на виробництво і реалізацію продукції [28; 29].

Для аграрних підприємств характерним є високий рівень коливання собівартості продукції залежно від урожайності культур, погодних умов, рівня матеріальних витрат та ефективності використання ресурсів. Саме тому

аналіз собівартості дозволяє визначати найбільш витратні напрями діяльності та формувати резерви підвищення ефективності виробництва [3; 29].

У сучасній економічній практиці для аналізу витрат підприємства використовуються горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний та факторний аналіз [6; 30; 31].

Горизонтальний аналіз дозволяє оцінювати динаміку витрат у часі та визначати темпи їх зміни. Вертикальний аналіз використовується для оцінювання структури витрат та визначення питомої ваги окремих елементів у загальному обсязі витрат підприємства.

Факторний аналіз спрямований на визначення впливу окремих факторів на зміну рівня витрат та собівартості продукції. Для аграрних підприємств найбільший вплив на рівень витрат мають урожайність культур, ціни на матеріально-технічні ресурси, продуктивність праці та рівень використання виробничих ресурсів [32; 29].

Таблиця 1.4

Основні методи аналізу витрат підприємства

Метод аналізу	Мета використання
Горизонтальний аналіз	оцінка динаміки витрат
Вертикальний аналіз	аналіз структури витрат
Коефіцієнтний аналіз	оцінка ефективності використання ресурсів
Факторний аналіз	визначення впливу факторів
CVP-аналіз	оцінка беззбитковості виробництва

Джерело: узагальнено автором

Одним із сучасних інструментів аналізу витрат є CVP-аналіз, або аналіз взаємозв'язку «витрати – обсяг – прибуток». Даний підхід дозволяє оцінювати рівень беззбитковості виробництва та визначати критичний обсяг реалізації продукції [17; 33].

Для аграрних підприємств CVP-аналіз має особливе значення через високий рівень виробничого ризику та нестабільність фінансових результатів. Використання даного підходу дозволяє прогнозувати вплив зміни обсягів виробництва та рівня витрат на прибутковість діяльності підприємства [16; 33].

У сучасних умовах система управління витратами повинна базуватися на принципах адаптивності, економічної доцільності, оперативності та стратегічної орієнтації [22; 34].

Особливого значення набуває формування адаптивної системи управління витратами, здатної забезпечити швидке реагування підприємства на зміни ринкового середовища, коливання цін на ресурси та зміну кон'юнктури аграрного ринку [2; 22; 35].

Таким чином, система управління витратами підприємства є складною багатокомпонентною системою, яка охоплює процеси планування, обліку, аналізу, контролю та регулювання використання ресурсів підприємства. Для аграрних підприємств ефективність управління витратами має особливе значення через високий рівень матеріалоємності виробництва, сезонність виробничих процесів та нестабільність зовнішнього середовища.

У сучасних умовах удосконалення системи управління витратами повинно базуватися не лише на механічному скороченні витрат, а на формуванні адаптивної системи управління ресурсним потенціалом підприємства. Саме такий підхід забезпечує підвищення ефективності господарської діяльності, стабілізацію фінансових результатів та зміцнення конкурентних позицій підприємства на аграрному ринку.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Лан» зареєстроване 03.03.2000 р. та здійснює господарську діяльність на території Гайсинського району Вінницької області. Підприємство функціонує у формі товариства з обмеженою відповідальністю. Юридична адреса СТОВ «Лан»: Вінницька область, Гайсинський район, с. Маньківка, вул. Шевченка, буд. 2. Керівником підприємства є Савченко Сергій Павлович. Розмір статутного капіталу господарства становить 352,4 тис. грн.

Основним видом економічної діяльності підприємства є вирощування зернових культур, бобових культур і насіння олійних культур. Крім того, СТОВ «Лан» здійснює діяльність у сфері вирощування овочевих і баштанних культур, коренеплодів, бульбоплодів, а також інших однорічних і дворічних культур. Виробнича діяльність підприємства має виражену рослинницьку спеціалізацію.

Ефективність функціонування аграрного підприємства значною мірою залежить від рівня забезпеченості земельними, матеріально-технічними та трудовими ресурсами, а також результативності їх використання. Саме ресурсний потенціал формує можливості підприємства щодо забезпечення стабільних обсягів виробництва продукції, оптимізації витрат та підвищення фінансових результатів діяльності. У зв’язку з цим доцільним є проведення аналізу ресурсного забезпечення СТОВ «Лан» як основи формування виробничих витрат підприємства.

Оскільки земля є основним засобом виробництва у сільському господарстві, насамперед доцільно дослідити склад і структуру посівних площ підприємства, які характеризують виробничу спеціалізацію господарства та напрями використання земельних ресурсів.

Таблиця 2.1

Склад і структура посівних площ СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, га

Культури	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)	2024 р. до 2022 р., %
Зернові та зернобобові	1205,98	1149,06	1241,73	+35,75	103,0
у т.ч. пшениця озима	537,00	611,00	658,00	+121,00	122,5
ячмінь ярий	21,00	24,00	25,00	+4,00	119,0
кукурудза на зерно	608,98	514,06	549,83	-59,15	90,3
гречка	10,00	–	9,00	-1,00	90,0
просо	29,00	–	–	-29,00	–
Технічні культури	922,73	983,00	952,00	+29,27	103,2
у т.ч. соя	–	10,00	90,00	+90,00	–
ріпак озимий	325,00	383,00	221,00	-104,00	68,0
соняшник	407,73	315,00	337,00	-70,73	82,7
буряк цукровий	190,00	275,00	304,00	+114,00	160,0
Усього	2128,71	2132,06	2193,73	+65,02	103,1

Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.1 свідчать, що протягом 2022-2024 рр. у СТОВ «Лан» спостерігалися певні зміни у структурі використання земельних ресурсів та напрямах виробничої спеціалізації підприємства. Загальна площа посівів у 2024 р. становила 2193,73 га, що на 65,02 га, або на 3,1% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про незначне розширення масштабів виробничої діяльності підприємства.

У структурі посівних площ переважають зернові та зернобобові культури, площі яких у 2024 р. становили 1241,73 га. Порівняно з 2022 р. їх площа збільшилася на 35,75 га, або на 3,0%. Найбільшу частку серед зернових культур займає пшениця озима. У 2024 р. площа її посіву досягла 658 га, що на 121 га, або на 22,5% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про посилення орієнтації підприємства на виробництво даної культури, яка є однією з основних у формуванні товарної продукції та доходів господарства.

Водночас площі вирощування кукурудзи у досліджуваному періоді скоротилися на 59,15 га, або на 9,7%, і у 2024 р. становили 549,83 га. Незважаючи на це, кукурудза продовжує залишатися однією з провідних

культур у структурі посівів підприємства. Скорочення площ її вирощування може бути пов’язане зі зміною ринкової кон’юнктури, високим рівнем витрат на виробництво та необхідністю оптимізації структури посівних площ.

Значну роль у діяльності підприємства відіграють технічні культури. У 2024 р. їх площа становила 952 га, що на 29,27 га, або на 3,2% більше порівняно з 2022 р. Серед технічних культур найбільші площі припадають на соняшник та цукровий буряк. При цьому площі вирощування цукрового буряку збільшилися зі 190 га у 2022 р. до 304 га у 2024 р., тобто на 114 га, або на 60,0%. Така тенденція свідчить про підвищення ролі буряківництва у виробничій діяльності підприємства.

Натомість площі посіву ріпаку озимого за досліджуваний період скоротилися на 104 га, або на 32,0%, що може бути наслідком високої ресурсоємності культури, значних витрат на її вирощування та нестабільності економічної ефективності виробництва.

Позитивною тенденцією є розширення площ вирощування сої, яка у 2024 р. займала 90 га, тоді як у 2022 р. дана культура взагалі не вирощувалася. Це свідчить про прагнення підприємства диверсифікувати структуру виробництва та адаптуватися до змін ринкового середовища.

Отже, структура посівних площ СТОВ «Лан» характеризується переважанням зернових і технічних культур, що формують основу виробничої спеціалізації підприємства та безпосередньо впливають на рівень витрат, собівартість продукції й фінансові результати діяльності господарства.

Для більш наочного відображення співвідношення основних сільськогосподарських культур у структурі посівних площ підприємства доцільно подати їх графічно на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Структура посівних площ СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області у 2024 р., %

Джерело: побудовано автором

Для оцінки ефективності використання земельних ресурсів підприємства доцільно проаналізувати динаміку виробництва основних видів продукції рослинництва, оскільки обсяги валового збору сільськогосподарських культур характеризують результативність виробничої діяльності господарства та рівень використання його ресурсного потенціалу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка виробництва основних видів продукції рослинництва СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, ц

Культури	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)	2024 р. до 2022 р., %
Зернові та зернобобові	54928,20	94353,04	70753,50	+15825,30	128,8
у т.ч. пшениця озима	23554,80	45487,00	42562,90	+19008,10	180,7
ячмінь ярий	961,00	1877,64	1337,60	+376,60	139,2
кукурудза на зерно	30295,00	46988,40	26801,00	-3494,00	88,5
гречка	30,80	–	52,00	+21,20	168,8
просо	86,60	–	–	-86,60	–
соя	–	169,70	1465,00	+1465,00	–
ріпак озимий	14424,20	12536,30	4309,60	-10114,60	29,9
соняшник	8976,00	7972,00	10671,20	+1695,20	118,9
буряк цукровий	104182,85	134374,58	114904,62	+10721,77	110,3

Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.2 свідчать, що у СТОВ «Лан» протягом досліджуваного періоду спостерігалася неоднорідна динаміка виробництва основних видів продукції рослинництва. Загалом обсяги виробництва зернових та зернобобових культур у 2024 р. становили 70753,5 ц, що на 15825,3 ц, або на 28,8% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про підвищення результативності використання земельних ресурсів підприємства.

Найбільші темпи зростання характерні для виробництва пшениці озимої. У 2024 р. валовий збір цієї культури становив 42562,9 ц, що на 19008,1 ц, або на 80,7% більше порівняно з 2022 р. Така тенденція пояснюється як збільшенням площ посіву культури, так і підвищенням ефективності її вирощування.

Позитивна динаміка спостерігається також щодо виробництва соняшнику. У 2024 р. валовий збір культури зріс до 10671,2 ц, що на 1695,2 ц, або на 18,9% більше порівняно з 2022 р. Зростання обсягів виробництва соняшнику є важливим для підприємства, оскільки дана культура характеризується високим рівнем товарності та забезпечує значну частину грошових надходжень від реалізації продукції.

Суттєві обсяги виробництва характерні для цукрового буряку. У 2024 р. валовий збір культури становив 114904,62 ц, що на 10721,77 ц, або на 10,3% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про важливе значення буряківництва у виробничій структурі підприємства.

Водночас негативна тенденція спостерігається щодо виробництва ріпаку озимого. У 2024 р. валовий збір культури скоротився на 10114,6 ц, або на 70,1% порівняно з 2022 р. Основною причиною цього стало суттєве скорочення площ вирощування ріпаку.

Нестабільною є динаміка виробництва кукурудзи. Після значного зростання валового збору у 2023 р. до 46988,4 ц у 2024 р. обсяги виробництва скоротилися до 26801 ц, що на 3494 ц менше порівняно з 2022 р. Такі зміни можуть бути пов’язані як зі скороченням площ вирощування культури, так і з впливом погодних умов на рівень урожайності.

Позитивним явищем є збільшення обсягів виробництва сої, валовий збір якої у 2024 р. становив 1465 ц. Це свідчить про поступове розширення напрямів виробничої діяльності підприємства та диверсифікацію структури рослинництва.

Для більш наочного відображення динаміки виробництва основних видів продукції рослинництва СТОВ «Лан» доцільно подати її графічно на рис. 2.2.

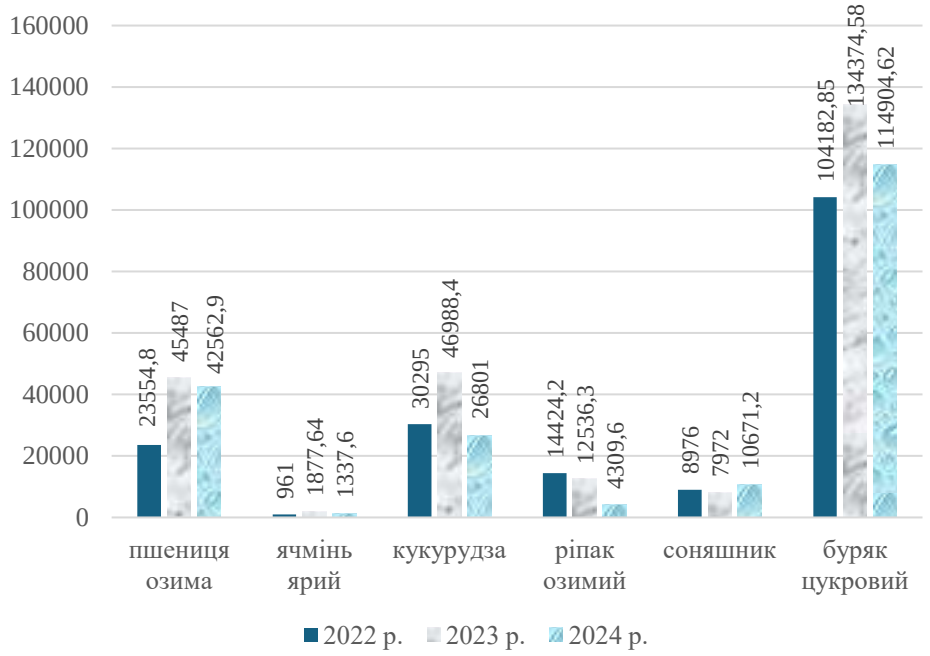

Рис. 2.2. Динаміка виробництва основних видів продукції рослинництва СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, ц

Джерело: побудовано автором

Для більш повної оцінки ефективності використання земельних ресурсів підприємства доцільно проаналізувати рівень урожайності основних сільськогосподарських культур, оскільки саме урожайність характеризує результативність використання посівних площ та значною мірою впливає на формування собівартості продукції і фінансових результатів діяльності господарства (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Урожайність основних сільськогосподарських культур СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, ц/га

Культури	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)	2024 р. до 2022 р., %
Пшениця озима	43,9	74,4	64,7	+20,8	147,4
Ячмінь ярий	45,8	78,2	53,5	+7,7	116,8
Кукурудза на зерно	49,7	91,4	48,7	-1,0	98,0
Гречка	3,1	–	5,8	+2,7	187,1
Ріпак озимий	44,4	32,7	19,5	-24,9	43,9
Соняшник	22,0	25,3	31,7	+9,7	144,1
Буряк цукровий	548,3	488,6	378,0	-170,3	68,9
Соя	–	17,0	16,3	–	–

Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Аналіз даних табл. 2.3 свідчить, що рівень урожайності основних сільськогосподарських культур у СТОВ «Лан» протягом досліджуваного періоду змінювався нерівномірно, що зумовлено впливом погодних умов, технологічних факторів, рівнем матеріального забезпечення виробництва та структурою виробничих витрат.

Найвищий рівень урожайності серед зернових культур у 2024 р. характерний для пшениці озимої – 64,7 ц/га, що на 20,8 ц/га, або на 47,4% більше порівняно з 2022 р. Зростання урожайності культури свідчить про підвищення ефективності її вирощування та покращення технології виробництва.

Позитивна тенденція спостерігається також щодо соняшнику. У 2024 р. урожайність культури становила 31,7 ц/га, що на 9,7 ц/га, або на 44,1% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про ефективне використання земельних ресурсів та підвищення результативності виробництва технічних культур.

Водночас урожайність кукурудзи у 2024 р. практично не змінилася порівняно з 2022 р. і становила 48,7 ц/га. Після суттєвого підвищення показника у 2023 р. до 91,4 ц/га у 2024 р. спостерігалося його різке зниження,

що може бути наслідком несприятливих погодних умов та зміни технологічних параметрів виробництва.

Негативною є тенденція щодо урожайності ріпаку озимого та цукрового буряку. Так, урожайність ріпаку у 2024 р. скоротилася до 19,5 ц/га, що на 56,1% менше порівняно з 2022 р. Урожайність цукрового буряку також знизилася на 170,3 ц/га, або на 31,1%. Це свідчить про зниження ефективності виробництва окремих технічних культур та потребує більш детального дослідження рівня виробничих витрат на їх вирощування.

Отже, проведений аналіз свідчить, що СТОВ «Лан» загалом забезпечує достатньо високий рівень ефективності використання земельних ресурсів, однак динаміка урожайності окремих культур є нестабільною, що безпосередньо впливає на формування собівартості продукції та фінансові результати діяльності підприємства. Для більш наочного відображення тенденцій зміни урожайності основних культур доцільно подати її динаміку графічно на рис. 2.3.

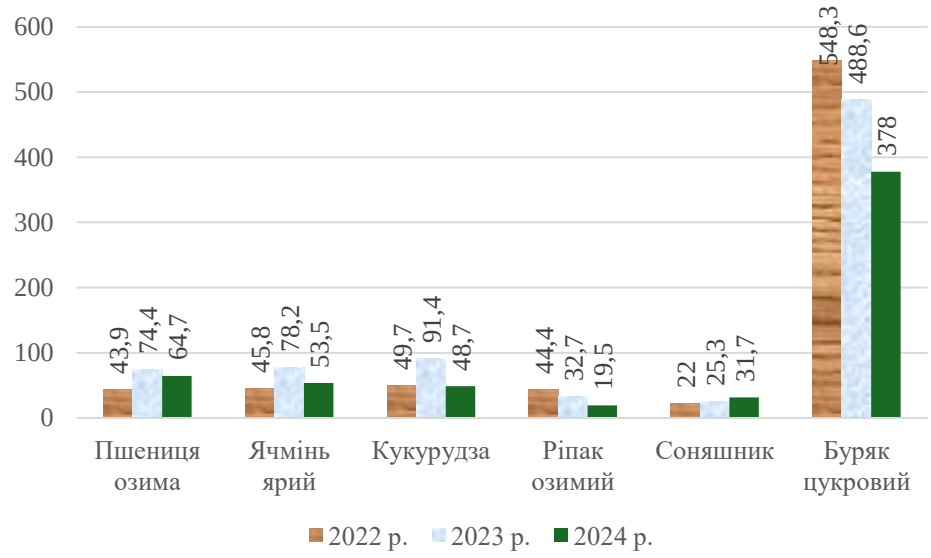

Рис. 2.3. Динаміка урожайності основних сільськогосподарських культур СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, ц/га

Джерело: побудовано автором

Після аналізу земельних ресурсів та результативності їх використання доцільно перейти до оцінки активів підприємства, оскільки саме матеріально-технічна база формує виробничий потенціал господарства та значною мірою

визначає можливості здійснення ефективної виробничої діяльності. Забезпеченість підприємства активами, їх структура та ефективність використання безпосередньо впливають на рівень виробничих витрат, обсяги виробництва продукції та фінансові результати діяльності підприємства.

Для оцінки складу та структури активів СТОВ «Лан» доцільно проаналізувати динаміку їх формування (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Склад і структура активів СТОВ «Лан»
Гайсинського району Вінницької області

Показники	2022 р., тис. грн.	Питома вага, %	2023 р., тис. грн.	Питома вага, %	2024 р., тис. грн.	Питома вага, %	2024 р. до 2022 р., (+;-)
Необоротні активи	60025	43,0	57482	40,3	60234	39,0	+209
Оборотні активи	79706	57,0	85128	59,7	94230	61,0	+14524
у т.ч. запаси	56315	40,3	72033	50,5	72905	47,2	+16590
дебіторська заборгованість	11533	8,3	10699	7,5	17634	11,4	+6101
грошові кошти та їх еквіваленти	10435	7,5	1071	0,8	1639	1,1	-8796
інші оборотні активи	1458	1,0	1325	0,9	2052	1,3	+594
Баланс	139731	100,0	142610	100,0	154464	100,0	+14733

Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.4 свідчать, що протягом 2022-2024 рр. вартість активів СТОВ «Лан» зросла на 14733 тис. грн., або на 10,5%, і у 2024 р. становила 154464 тис. грн. Це свідчить про поступове розширення масштабів господарської діяльності підприємства та збільшення його ресурсного потенціалу.

У структурі активів підприємства переважають оборотні активи, частка яких у 2024 р. становила 61,0% балансу. Порівняно з 2022 р. їх вартість зросла на 14524 тис. грн., або на 18,2%. Така тенденція свідчить про

збільшення обсягів ресурсів, що безпосередньо залучаються до виробничого процесу.

Найбільшу питому вагу у складі оборотних активів займають запаси. У 2024 р. їх вартість становила 72905 тис. грн., що на 16590 тис. грн., або на 29,5% більше порівняно з 2022 р. Зростання запасів може бути пов'язане зі збільшенням обсягів виробництва, накопиченням матеріальних ресурсів та підвищенням вартості виробничих запасів.

Зростання дебіторської заборгованості частково пов'язане зі збільшенням обсягів реалізації продукції, однак водночас може негативно впливати на ліквідність підприємства.

Негативним явищем є суттєве скорочення грошових коштів та їх еквівалентів. У 2024 р. їх обсяг становив лише 1639 тис. грн., що на 8796 тис. грн. менше порівняно з 2022 р. Це свідчить про зниження рівня абсолютної ліквідності підприємства та можливі труднощі із забезпеченням поточних розрахунків.

Необоротні активи у структурі балансу підприємства займали 39,0% у 2024 р. Їх вартість протягом досліджуваного періоду суттєво не змінилася та збільшилася лише на 209 тис. грн. Це свідчить про відносно стабільний рівень матеріально-технічної бази підприємства.

Оскільки структура активів підприємства характеризує напрями формування його ресурсного потенціалу та рівень забезпечення виробничого процесу оборотними і необоротними засобами, доцільно подати динаміку структури активів СТОВ «Лан» графічно на рис. 2.4.

Важливе значення для оцінки фінансової стійкості та забезпечення безперервності виробничої діяльності підприємства має аналіз джерел формування його капіталу. Структура пасиву балансу характеризує рівень фінансової незалежності підприємства, співвідношення власних і залучених коштів та можливості фінансування виробничої діяльності. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати склад і структуру джерел формування капіталу СТОВ «Лан».

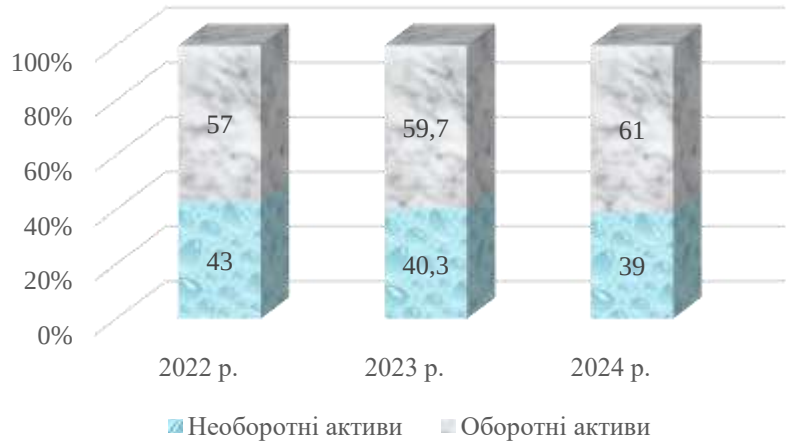

Рис. 2.4. Динаміка структури активів СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Джерело: побудовано автором

Таблиця 2.5

Склад і структура джерел формування капіталу СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Показники	2022 р., тис. грн.	Питома вага, %	2023 р., тис. грн.	Питома вага, %	2024 р., тис. грн.	Питома вага, %	2024 р. до 2022 р., (+;-) тис. грн.
Власний капітал	108188	77,4	103253	72,4	103637	67,1	-4551
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	12853	9,2	6527	4,6	8779	5,7	-4074
Поточні зобов'язання і забезпечення	18690	13,4	32830	23,0	42048	27,2	+23358
у т.ч. короткострокові кредити банків	12347	8,8	22161	15,5	14604	9,5	+2257
кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	4685	3,4	6821	4,8	24059	15,6	+19374
інші поточні зобов'язання	1658	1,2	3848	2,7	3385	2,1	+1727
Баланс	139731	100,0	142610	100,0	154464	100,0	+14733

Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.5 свідчать, що основним джерелом формування капіталу СТОВ «Лан» протягом досліджуваного періоду залишався власний капітал. У 2024 р. його вартість становила 103637 тис. грн., або 67,1% загальної суми джерел фінансування. Незважаючи на домінування власного капіталу у структурі пасиву, протягом 2022-2024 рр. спостерігалося скорочення його частки на 10,3 в.п., що свідчить про поступове зниження рівня фінансової незалежності підприємства.

Довгострокові зобов'язання у структурі джерел формування капіталу займають незначну частку. У 2024 р. їх обсяг становив 8779 тис. грн., або 5,7% пасиву балансу. Порівняно з 2022 р. їх вартість скоротилася на 4074 тис. грн., що свідчить про зменшення обсягів довгострокового залучення фінансових ресурсів.

Водночас протягом досліджуваного періоду спостерігалося суттєве зростання поточних зобов'язань підприємства. У 2024 р. їх обсяг становив 42048 тис. грн., що на 23358 тис. грн., або у 2,3 рази більше порівняно з 2022 р. Частка поточних зобов'язань у структурі пасиву збільшилася з 13,4% до 27,2%, що свідчить про посилення залежності підприємства від короткострокових джерел фінансування.

Найбільше зростання спостерігається щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги. У 2024 р. її обсяг становив 24059 тис. грн, що на 19374 тис. грн більше порівняно з 2022 р. Зростання кредиторської заборгованості може свідчити про збільшення обсягів господарської діяльності підприємства, однак водночас вказує на підвищення навантаження на систему поточних розрахунків.

Короткострокові кредити банків у 2024 р. становили 14604 тис. грн., що на 2257 тис. грн. більше порівняно з 2022 р. Залучення короткострокових кредитних ресурсів забезпечує фінансування поточної діяльності підприємства, проте водночас може спричиняти зростання фінансових витрат та негативно впливати на рівень фінансової стійкості.

Отже, структура джерел формування капіталу СТОВ «Лан» характеризується переважанням власного капіталу, однак протягом досліджуваного періоду спостерігається тенденція до зростання частки поточних зобов'язань та кредиторської заборгованості, що свідчить про підвищення залежності підприємства від залучених джерел фінансування.

Для більш наочного відображення динаміки структури джерел формування капіталу СТОВ «Лан» доцільно подати її графічно на рис. 2.5.

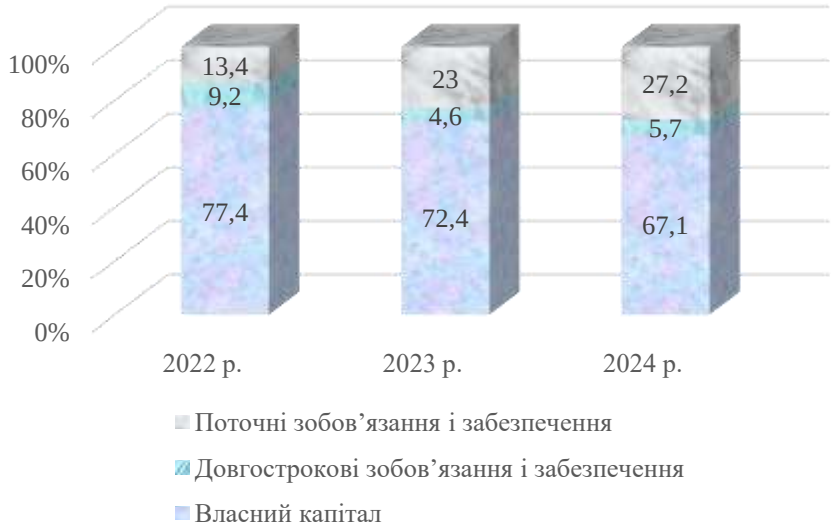

Рис. 2.5. Динаміка структури джерел формування капіталу СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Джерело: побудовано автором

Ефективність використання наявних ресурсів підприємства значною мірою залежить не лише від рівня матеріально-технічного забезпечення, але й від забезпеченості трудовими ресурсами та результативності їх використання.

У зв'язку з цим доцільно проаналізувати забезпеченість СТОВ «Лан» трудовими ресурсами та ефективність їх використання (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Забезпеченість СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області трудовими ресурсами та ефективність їх використання

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)	2024 р. до 2022 р., %
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	83	88	85	+2	102,4
Площа посівів на 1 працівника, га	25,6	24,2	25,8	+0,2	100,8
Чистий дохід на 1 працівника, тис. грн.	1424,3	1589,3	1795,1	+370,8	126,0
Чистий прибуток на 1 працівника, тис. грн.	170,2	34,0	4,5	-165,7	2,6
Вартість активів на 1 працівника, тис. грн.	1683,5	1620,6	1817,2	+133,7	107,9

Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.6 свідчать, що протягом 2022-2024 рр. забезпеченість СТОВ «Лан» трудовими ресурсами суттєво не змінилася. У 2024 р. середньооблікова чисельність працівників становила 85 осіб, що на 2 особи, або на 2,4% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про відносну стабільність кадрового забезпечення підприємства.

Водночас площа посівів у розрахунку на одного працівника у 2024 р. становила 25,8 га, що практично відповідає рівню 2022 р. Така тенденція свідчить про стабільний рівень навантаження на працівників підприємства та відсутність суттєвих змін у забезпеченості виробництва трудовими ресурсами.

Позитивним явищем є зростання чистого доходу у розрахунку на одного працівника. У 2024 р. цей показник становив 1795,1 тис. грн., що на 370,8 тис. грн., або на 26,0% більше порівняно з 2022 р. Зростання даного показника свідчить про підвищення результативності виробничої діяльності підприємства та збільшення обсягів реалізації продукції.

Разом з тим негативною тенденцією є суттєве скорочення чистого прибутку у розрахунку на одного працівника. У 2024 р. цей показник становив лише 4,5 тис. грн. проти 170,2 тис. грн. у 2022 р. Зменшення

прибутковості праці свідчить про погіршення фінансових результатів діяльності підприємства, що значною мірою пов’язано зі зростанням виробничих витрат та собівартості продукції.

Вартість активів у розрахунку на одного працівника у 2024 р. становила 1817,2 тис. грн., що на 133,7 тис. грн., або на 7,9% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про підвищення рівня забезпеченості працівників ресурсами та зростання виробничого потенціалу підприємства.

Отже, СТОВ «Лан» характеризується відносно стабільним рівнем забезпеченості трудовими ресурсами та достатнім рівнем продуктивності праці. Водночас скорочення чистого прибутку у розрахунку на одного працівника свідчить про зниження ефективності господарської діяльності підприємства та потребує більш детального дослідження рівня виробничих витрат і собівартості продукції.

Для більш повної оцінки результативності господарської діяльності СТОВ «Лан» доцільно проаналізувати основні показники економічної ефективності підприємства, оскільки саме вони характеризують рівень віддачі використання ресурсного потенціалу та дозволяють оцінити ефективність здійснення виробничої діяльності (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Показники економічної ефективності діяльності СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	118216	139856	152584	+34368
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	84003	128821	135021	+51018
Валовий прибуток, тис. грн.	34213	11035	17563	-16650
Чистий прибуток, тис. грн.	14125	2995	384	-13741
Рівень рентабельності діяльності, %	16,8	2,3	0,3	-16,5 в.п.
Рентабельність продажу, %	11,9	2,1	0,3	-11,6 в.п.
Рентабельність активів, %	10,1	2,1	0,2	-9,9 в.п.

Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.7 свідчать, що протягом 2022-2024 рр. у СТОВ «Лан» спостерігалося зростання масштабів господарської діяльності підприємства. Зокрема, чистий дохід від реалізації продукції у 2024 р. становив 152584 тис. грн., що на 34368 тис. грн., або на 29,1% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про збільшення обсягів реалізації продукції та розширення виробничої діяльності господарства.

Водночас темпи зростання собівартості реалізованої продукції були значно вищими за темпи зростання доходу. У 2024 р. собівартість реалізованої продукції становила 135021 тис. грн., що на 51018 тис. грн., або на 60,7% більше порівняно з 2022 р. Така тенденція свідчить про суттєве підвищення рівня виробничих витрат підприємства та зростання ресурсоємності виробництва.

Незважаючи на збільшення чистого доходу, валовий прибуток підприємства у 2024 р. скоротився на 16650 тис. грн порівняно з 2022 р. та становив 17563 тис. грн. Особливо негативною є динаміка чистого прибутку, обсяг якого зменшився з 14125 тис. грн. у 2022 р. до лише 384 тис. грн. у 2024 р. Це свідчить про суттєве погіршення кінцевих фінансових результатів діяльності підприємства.

Негативні тенденції простежуються і щодо показників рентабельності. Так, рівень рентабельності діяльності підприємства у 2024 р. становив лише 0,3%, що на 16,5 в.п. менше порівняно з 2022 р. Рентабельність продажу за досліджуваний період скоротилася з 11,9% до 0,3%, а рентабельність активів – з 10,1% до 0,2%. Таке різке зниження показників рентабельності свідчить про зменшення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства та погіршення результативності господарської діяльності.

Отже, проведений аналіз показав, що, незважаючи на збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції, ефективність діяльності СТОВ «Лан» протягом 2022–2024 рр. суттєво знизилася. Основною причиною цього стало стрімке зростання виробничих витрат і собівартості продукції, що

негативно вплинуло на фінансові результати та рівень рентабельності підприємства.

У зв’язку з цим важливого значення набуває аналіз операційних витрат підприємства, оскільки саме вони формують основну частину витрат господарської діяльності та безпосередньо впливають на фінансові результати функціонування підприємства. Дослідження динаміки операційних витрат дозволяє оцінити зміну окремих елементів витрат та визначити основні чинники зростання витратомісткості виробництва.

Таблиця 2.8

Динаміка операційних витрат СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, тис. грн.

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)	2024 р. до 2022 р., %
Матеріальні витрати	73804	101779	88389	+14585	119,8
Витрати на оплату праці	12908	14498	16056	+3148	124,4
Відрахування на соціальні заходи	2840	3213	3491	+651	122,9
Амортизація	7087	10357	11166	+4079	157,6
Інші операційні витрати	13810	24159	31216	+17406	226,0
Разом операційних витрат	110449	154006	150318	+39869	136,1

Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.8 свідчать, що протягом 2022-2024 рр. у СТОВ «Лан» спостерігалося суттєве зростання операційних витрат. У 2024 р. їх загальний обсяг становив 150318 тис. грн., що на 39869 тис. грн., або на 36,1% більше порівняно з 2022 р. Така тенденція свідчить про підвищення витратомісткості виробництва та зростання ресурсного навантаження на господарську діяльність підприємства.

Найбільшу частку у складі операційних витрат займають матеріальні витрати. У 2024 р. їх обсяг становив 88389 тис. грн., що на 14585 тис. грн., або на 19,8% більше порівняно з 2022 р. Високий рівень матеріальних витрат свідчить про значну залежність виробництва від вартості сировини, паливно-мастильних матеріалів, добрив та інших виробничих ресурсів.

Витрати на оплату праці у 2024 р. становили 16056 тис. грн., що на 3148 тис. грн., або на 24,4% більше порівняно з 2022 р. Зростання витрат на оплату праці пов’язане зі збільшенням рівня заробітної плати та необхідністю забезпечення належного кадрового потенціалу підприємства.

Відрахування на соціальні заходи у 2024 р. становили 3491 тис. грн., що на 22,9% більше порівняно з 2022 р. Їх зміна безпосередньо пов’язана зі зростанням витрат на оплату праці.

Суттєво зросли амортизаційні відрахування, які у 2024 р. становили 11166 тис. грн., що на 4079 тис. грн., або на 57,6% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про збільшення вартості основних засобів та підвищення рівня їх використання у виробничому процесі.

Найвищі темпи зростання спостерігаються щодо інших операційних витрат. У 2024 р. їх обсяг становив 31216 тис. грн., що на 17406 тис. грн., або у 2,3 рази більше порівняно з 2022 р. Така тенденція свідчить про суттєве зростання витрат, пов’язаних із забезпеченням та обслуговуванням господарської діяльності підприємства.

Отже, проведений аналіз свідчить про суттєве зростання операційних витрат СТОВ «Лан» протягом 2022-2024 рр., що негативно вплинуло на фінансові результати діяльності підприємства та рівень його рентабельності. Найбільший вплив на зростання витрат мали матеріальні та інші операційні витрати, що обумовлює необхідність удосконалення системи управління витратами та підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства.

Для більш наочного відображення структури операційних витрат СТОВ «Лан» у 2024 р. доцільно подати її графічно на рис. 2.6.

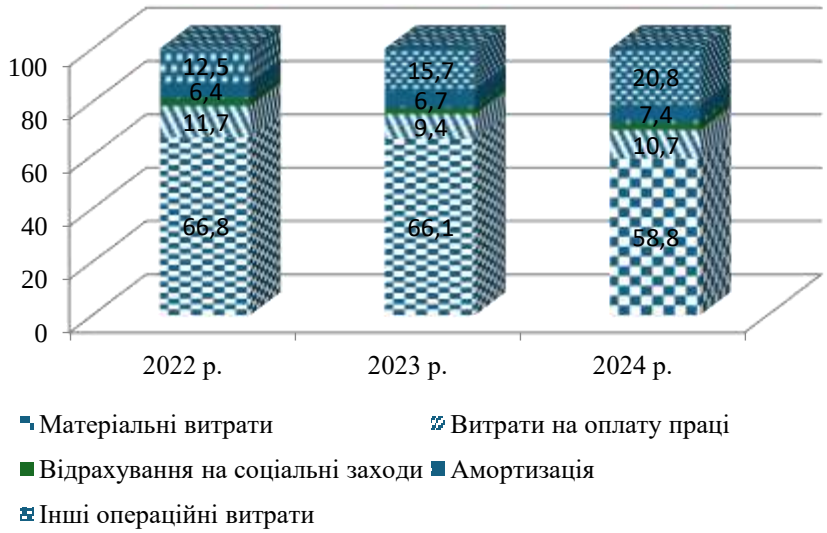

Рис. 2.6. Структура операційних витрат СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, %

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.6 свідчить, що у структурі операційних витрат СТОВ «Лан» переважають матеріальні витрати, що характеризує високий рівень ресурсомісткості виробничої діяльності підприємства. Незважаючи на домінуюче положення даного елемента витрат, протягом 2022-2024 рр. його частка поступово скорочувалася, що свідчить про зростання ролі інших складових операційних витрат.

Найбільш помітною тенденцією є збільшення питомої ваги інших операційних витрат, частка яких у 2024 р. становила 20,8%. Це свідчить про посилення впливу витрат, пов’язаних із забезпеченням та обслуговуванням господарської діяльності підприємства, на загальний рівень витратомісткості виробництва.

Частка витрат на оплату праці та відрахувань на соціальні заходи у структурі операційних витрат протягом досліджуваного періоду суттєво не змінювалася, що свідчить про відносно стабільний рівень трудових витрат підприємства.

Водночас спостерігається поступове зростання питомої ваги амортизаційних відрахувань, що вказує на підвищення ролі основних засобів

у забезпеченні виробничого процесу та збільшення рівня їх використання у господарській діяльності.

Отже, структура операційних витрат СТОВ «Лан» характеризується переважанням матеріальних витрат та тенденцією до зростання інших операційних витрат, що обумовлює необхідність підвищення ефективності управління ресурсами підприємства та посилення контролю за формуванням витрат.

В умовах сучасного господарювання ефективність діяльності аграрних підприємств значною мірою залежить від рівня виробничих витрат та результативності системи управління ними. Саме рівень витрат формує собівартість продукції, впливає на прибутковість виробництва та конкурентоспроможність підприємства. Для СТОВ «Лан», яке спеціалізується переважно на виробництві продукції рослинництва, особливого значення набуває аналіз динаміки та структури витрат на виробництво сільськогосподарської продукції.

З метою оцінки тенденцій зміни виробничих витрат доцільно проаналізувати їх динаміку (табл. 2.9).

Дані табл. 2.9 свідчать, що протягом 2022-2024 рр. у СТОВ «Лан» спостерігалося суттєве зростання витрат на виробництво продукції рослинництва. У 2024 р. загальна сума витрат становила 88783,9 тис. грн., що на 27848,6 тис. грн., або на 45,7% більше порівняно з 2022 р. Така тенденція свідчить про підвищення ресурсоємності виробництва та зростання вартості матеріально-технічних ресурсів.

Найбільшу частку у структурі витрат підприємства займають прямі матеріальні витрати. У 2024 р. їх обсяг становив 37596,6 тис. грн., що на 8810,3 тис. грн., або на 30,6% більше порівняно з 2022 р. Зростання матеріальних витрат значною мірою обумовлене підвищенням цін на виробничі ресурси та збільшенням витрат на забезпечення технологічного процесу вирощування сільськогосподарських культур.

Таблиця 2.9

Динаміка витрат на виробництво продукції рослинництва СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, тис. грн.

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)	2024 р. до 2022 р., %
Прямі матеріальні витрати – усього	28786,3	46570,9	37596,6	+8810,3	130,6
у т.ч. насіння та посадковий матеріал	2339,8	4542,2	5666,6	+3326,8	242,2
мінеральні добрива	13231,6	28167,3	16248,2	+3016,6	122,8
пальне та мастильні матеріали	8636,7	9004,4	10904,6	+2267,9	126,3
електроенергія	866,9	705,6	640,8	-226,1	73,9
паливо й енергія	891,3	55,6	45,3	-846,0	5,1
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	2820,0	4095,8	4090,9	+1270,9	145,1
Прямі витрати на оплату праці	6092,1	5902,6	5974,8	-117,3	98,1
Інші прямі витрати – усього	20690,7	39247,0	42997,1	+22306,4	207,8
у т.ч. відрахування на соціальні заходи	1340,3	1298,5	1314,5	-25,8	98,1
орендна плата	6644,7	19694,9	24967,3	+18322,6	375,7
амортизація	5630,9	8272,0	8892,9	+3262,0	157,9
Загальновиробничі витрати – усього	1892,2	6884,1	6848,0	+4955,8	361,9
Усього витрат	57461,3	98604,6	93416,5	+35955,2	162,6

Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Найбільше зростання серед матеріальних витрат спостерігається щодо насіння та посадкового матеріалу. У 2024 р. витрати за даним елементом становили 5666,6 тис. грн., що на 3326,8 тис. грн., або у 2,4 рази більше порівняно з 2022 р. Така тенденція може бути пов’язана із використанням більш продуктивного насіннєвого матеріалу та суттєвим підвищенням його ринкової вартості.

Суттєвими залишаються витрати на мінеральні добрива, які у 2024 р. становили 16248,2 тис. грн. Порівняно з 2022 р. їх обсяг збільшився на 3016,6 тис. грн., або на 22,8%. Високий рівень витрат на добрива свідчить про інтенсивний характер виробництва продукції рослинництва та значний вплив цього елемента витрат на формування собівартості продукції.

Витрати на пальне та мастильні матеріали у 2024 р. становили 10904,6 тис. грн., що на 2267,9 тис. грн., або на 26,3% більше порівняно з 2022 р. Зростання даного виду витрат обумовлене як підвищенням цін на паливно-мастильні матеріали, так і значною залежністю рослинництва від механізованих технологічних процесів.

Водночас витрати на електроенергію та паливо й енергію протягом досліджуваного періоду скоротилися. Так, витрати на електроенергію у 2024 р. становили 640,8 тис. грн., що на 26,1% менше порівняно з 2022 р., а витрати на паливо й енергію скоротилися майже у 20 разів. Така тенденція може бути пов’язана зі зміною структури використання енергетичних ресурсів підприємства.

Позитивною тенденцією є відносна стабільність витрат на оплату праці. У 2024 р. їх обсяг становив 5974,8 тис. грн., що лише на 117,3 тис. грн. менше порівняно з 2022 р. Водночас темпи зростання інших елементів витрат були значно вищими, що свідчить про підвищення матеріалоємності виробництва.

Однією з найбільш суттєвих тенденцій є різке зростання інших прямих витрат, які у 2024 р. становили 42997,1 тис. грн., що на 22306,4 тис. грн., або у 2,1 рази більше порівняно з 2022 р. Основною причиною цього стало підвищення орендної плати, витрати на яку зросли на 18322,6 тис. грн., або у 3,8 рази. Це свідчить про суттєве підвищення вартості використання земельних ресурсів та посилення навантаження на систему виробничих витрат підприємства.

Амортизаційні відрахування у 2024 р. становили 8892,9 тис. грн., що на 3262,0 тис. грн., або на 57,9% більше порівняно з 2022 р. Зростання амортизації пов’язане зі збільшенням вартості основних засобів та підвищенням рівня їх зносу у процесі виробничої діяльності.

Суттєво зросли також загальновиробничі витрати, обсяг яких у 2024 р. становив 6848,0 тис. грн., що у 3,6 рази більше порівняно з 2022 р. Це

свідчить про збільшення витрат на організацію, управління та обслуговування виробничого процесу.

Отже, проведений аналіз свідчить, що у СТОВ «Лан» протягом 2022-2024 рр. відбулося суттєве зростання виробничих витрат, насамперед за рахунок підвищення вартості матеріальних ресурсів, орендної плати та загальновиробничих витрат. Така тенденція негативно впливає на рівень собівартості продукції та ефективність господарської діяльності підприємства, що обумовлює необхідність удосконалення системи управління витратами.

Для більш наочного відображення співвідношення окремих елементів витрат у загальній структурі витрат на виробництво продукції рослинництва доцільно подати їх графічно на рис. 2.7.

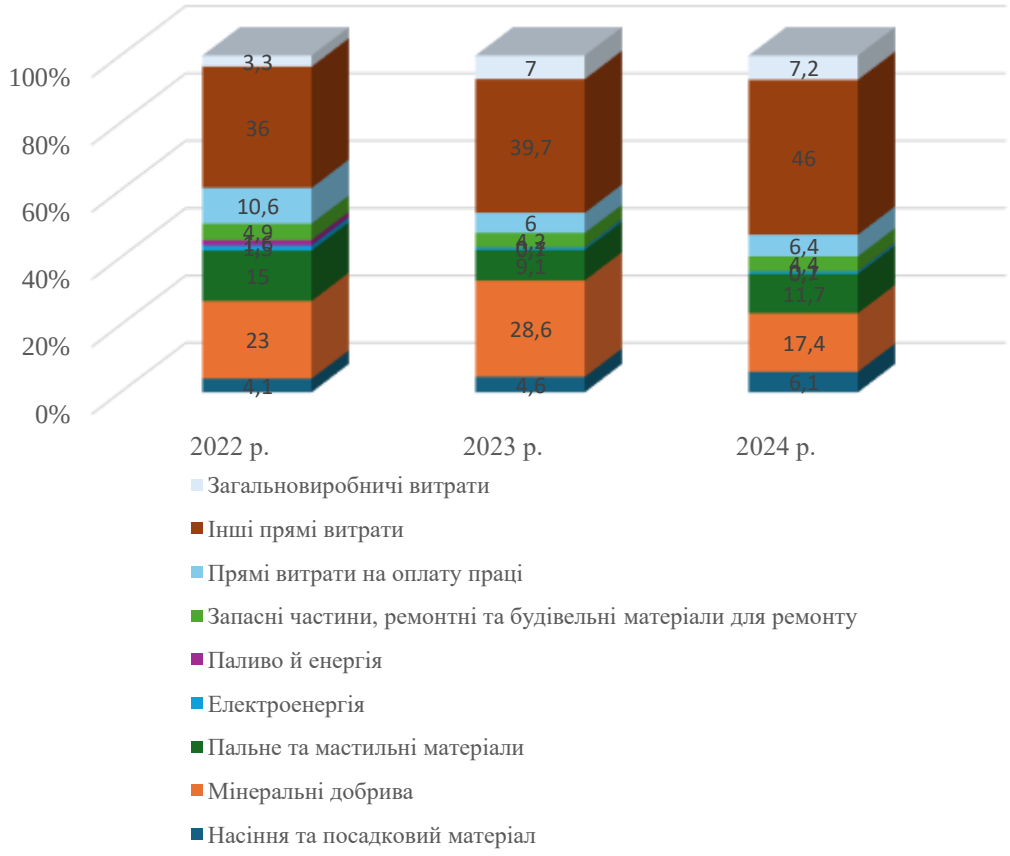

Рис. 2.7. Структура витрат на виробництво продукції рослинництва СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, %

Джерело: побудовано автором

Проведений аналіз структури витрат на виробництво продукції рослинництва свідчить, що найбільший вплив на формування собівартості продукції у СТОВ «Лан» мають прямі матеріальні витрати та інші прямі витрати, частка яких у 2024 р. становила відповідно 40,2% та 46,0% загальної суми витрат. Особливо суттєвим є зростання питомої ваги орендної плати, що свідчить про посилення витратного навантаження, пов'язаного з використанням земельних ресурсів.

Водночас для оцінки ефективності системи управління витратами важливого значення набуває аналіз собівартості окремих видів продукції, оскільки саме рівень витрат у розрахунку на одиницю продукції характеризує економічну ефективність виробництва окремих сільськогосподарських культур та дозволяє визначити найбільш витратні напрями діяльності підприємства. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати динаміку собівартості 1 ц основних видів продукції рослинництва СТОВ «Лан» (2.10).

Таблиця 2.10

Динаміка виробничої собівартості 1 ц основних видів продукції рослинництва СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, грн.

Види продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)	2024 р. до 2022 р., %
Пшениця озима	571,4	550,4	558,3	-13,1	97,7
Кукурудза на зерно	597,8	458,3	751,5	+153,7	125,7
Ячмінь ярий	547,5	420,4	634,1	+86,6	115,8
Ріпак озимий	674,9	1249,5	1999,0	+1324,1	296,2
Соняшник	1214,2	1559,7	568,6	-645,6	46,8
Цукор білий кристалічний буряковий	69,8	109,6	151,5	+81,7	217,0

Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.10 свідчать, що рівень виробничої собівартості 1 ц основних видів продукції СТОВ «Лан» протягом 2022-2024 рр. змінювався нерівномірно залежно від виду культури, рівня урожайності та обсягу виробничих витрат. Найбільш суттєве зростання виробничої собівартості спостерігалося щодо ріпаку озимого. У 2024 р. собівартість 1 ц даної

культури становила 1999,0 грн., що майже у 3 рази перевищує рівень 2022 р. Така тенденція характеризує значне підвищення витратомісткості виробництва ріпаку та зниження ефективності його вирощування.

Високим рівнем виробничої собівартості характеризувалося також виробництво гречки, проса та сої. Зокрема, у 2024 р. собівартість 1 ц сої становила 2206,5 грн., що свідчить про значний рівень витрат на виробництво даної культури. Водночас виробництво гречки та проса характеризувалося високим рівнем собівартості через незначні обсяги валового збору та суттєві виробничі витрати у розрахунку на одиницю продукції.

Собівартість виробництва кукурудзи у 2024 р. становила 751,5 грн./ц, що на 25,7% більше порівняно з 2022 р. Зростання показника пов’язане насамперед зі скороченням валового збору культури у 2024 р. при збереженні значного рівня виробничих витрат.

Водночас виробництво пшениці характеризувалося відносно стабільним рівнем виробничої собівартості. У 2024 р. собівартість 1 ц пшениці становила 558,3 грн., що на 2,3% менше порівняно з 2022 р. Це свідчить про більш стабільний характер виробничих витрат та ефективніше використання ресурсів при вирощуванні даної культури.

Позитивною тенденцією є суттєве зниження виробничої собівартості соняшнику. У 2024 р. даний показник становив 568,6 грн./ц, що на 53,2% менше порівняно з 2022 р. Така тенденція пов’язана зі збільшенням валового збору культури та підвищенням ефективності використання виробничих ресурсів.

Найнижчим рівнем виробничої собівартості характеризувалося виробництво буряку цукрового фабричного. У 2024 р. собівартість 1 ц продукції становила 151,5 грн., що обумовлено значними обсягами валового збору культури.

Отже, проведений аналіз свідчить про суттєву диференціацію рівня виробничої собівартості між окремими видами продукції СТОВ «Лан». Найбільш витратними культурами залишаються ріпак озимий, соя та окремі

малопоширені культури, тоді як виробництво пшениці, соняшнику та буряку цукрового характеризується нижчим рівнем виробничої собівартості та більш ефективним використанням ресурсів підприємства. Динаміку виробничої собівартості основних видів продукції СТОВ «Лан» подано на рис. 2.8.

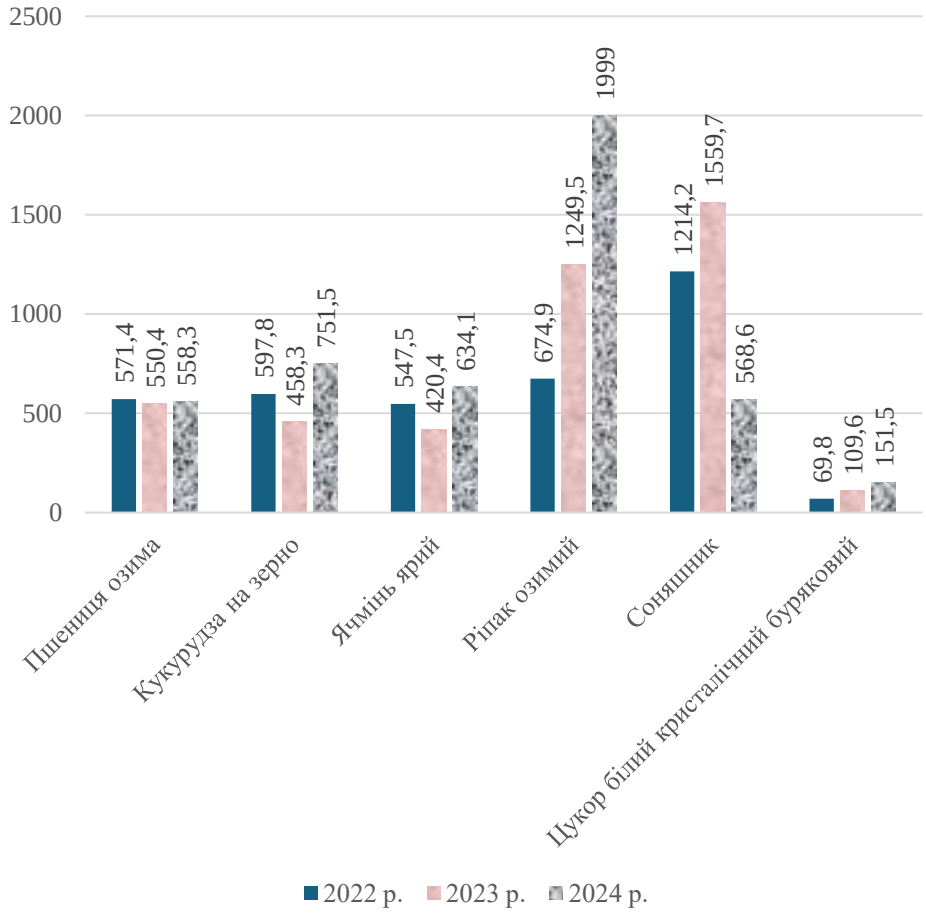

Рис. 2.8. Динаміка виробничої собівартості 1 ц основних видів продукції рослинництва СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, грн.

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.8 підтверджує суттєву диференціацію рівня виробничої собівартості між окремими видами продукції рослинництва СТОВ «Лан». Найбільш нестабільною є динаміка собівартості ріпаку озимого, що характеризується різким зростанням витрат на виробництво 1 ц продукції протягом досліджуваного періоду. Водночас виробництво пшениці характеризується найбільш стабільним рівнем виробничої собівартості.

Графічний аналіз також підтверджує тенденцію до зростання виробничої собівартості кукурудзи та сої, що свідчить про підвищення ресурсоємності їх виробництва. Водночас динаміка собівартості соняшнику та буряку цукрового фабричного характеризується більш позитивними тенденціями, що вказує на підвищення ефективності використання ресурсів при виробництві даних культур.

Отже, результати графічного аналізу підтверджують необхідність посилення контролю за формуванням виробничих витрат та удосконалення системи управління витратами при виробництві найбільш витратних видів продукції рослинництва.

Важливе значення для оцінки ефективності системи управління витратами має також аналіз собівартості реалізованої продукції, оскільки саме цей показник характеризує рівень витрат підприємства, безпосередньо пов'язаних із реалізацією продукції, та впливає на формування фінансових результатів діяльності господарства. У зв'язку з цим доцільно проаналізувати динаміку собівартості реалізованої продукції СТОВ «Лан» у 2022-2024 рр. (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Динаміка собівартості реалізованої продукції СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, грн./ц

Види продукції	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., (+;-)	2024 р. до 2022 р., %
Пшениця	648,5	594,9	708,0	+59,5	109,2
Кукурудза на зерно	765,4	642,0	764,7	-0,7	99,9
Ячмінь	–	488,8	565,8	–	–
Ріпак озимий	1654,2	1270,9	2011,1	+356,9	121,6
Соняшник	1723,5	2129,4	1979,4	+255,9	114,8
Цукор білий кристалічний буряковий	2151,2	1961,0	1806,4	-344,8	84,0

Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Дані табл. 2.11 свідчать, що рівень собівартості реалізованої продукції СТОВ «Лан» протягом 2022-2024 рр. змінювався залежно від виду продукції

та особливостей її виробництва. Найбільш витратними видами реалізованої продукції залишалися ріпак озимий, соняшник та цукор білий кристалічний буряковий.

Найбільше зростання собівартості реалізованої продукції спостерігалося щодо ріпаку озимого. У 2024 р. собівартість 1 ц реалізованої продукції становила 2011,1 грн., що на 21,6% більше порівняно з 2022 р. Це свідчить про підвищення витратомісткості реалізації даної культури та зростання рівня витрат на її виробництво.

Високим залишався також рівень собівартості реалізованого соняшнику, що у 2024 р. становив 1979,4 грн./ц. Значний рівень витрат при реалізації соняшнику обумовлений високою матеріалоємністю його виробництва та суттєвими витратами на насіння, паливно-мастильні матеріали й засоби захисту рослин.

Водночас собівартість реалізованої кукурудзи протягом досліджуваного періоду залишалася відносно стабільною, що свідчить про більш прогнозований рівень витрат при виробництві та реалізації даної культури. Подібна тенденція характерна і для пшениці, рівень собівартості якої змінювався помірними темпами.

Позитивною тенденцією є зниження собівартості реалізованого цукру білого кристалічного бурякового. У 2024 р. даний показник становив 1806,4 грн./ц, що на 16,0% менше порівняно з 2022 р. Це свідчить про підвищення ефективності реалізації даного виду продукції та більш раціональне використання виробничих ресурсів підприємства.

Отже, проведений аналіз свідчить, що найбільш витратними видами реалізованої продукції у СТОВ «Лан» залишаються ріпак озимий та соняшник, тоді як реалізація пшениці та кукурудзи характеризується більш стабільним рівнем собівартості. Для більш наочного відображення динаміки собівартості реалізованої продукції СТОВ «Лан» доцільно подати її графічно на рис. 2.9.

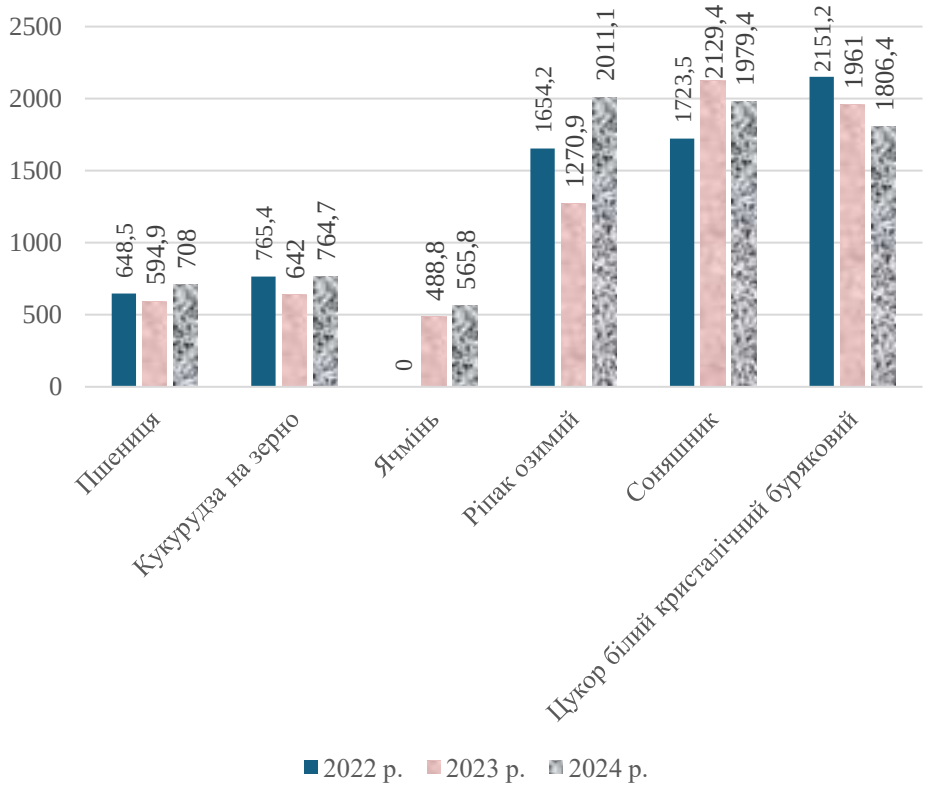

Рис. 2.9. Динаміка собівартості реалізованої продукції СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, грн./ц

Джерело: побудовано автором

Рис. 2.9 підтверджує, що найбільш витратними видами реалізованої продукції у СТОВ «Лан» залишаються ріпак озимий та соняшник, тоді як реалізація пшениці та кукурудзи характеризується більш стабільним рівнем собівартості. Це свідчить про необхідність посилення контролю за формуванням витрат при виробництві та реалізації найбільш витратних видів продукції.

Отже, проведений аналіз свідчить, що у СТОВ «Лан» протягом 2022–2024 рр. спостерігалося суттєве зростання виробничих та операційних витрат, що негативно вплинуло на рівень фінансових результатів і рентабельності діяльності підприємства. Найбільш витратними видами продукції залишаються ріпак озимий та соняшник, виробництво яких характеризується високою матеріалоємністю та нестабільною динамікою собівартості.

Водночас виробництво пшениці та кукурудзи характеризується більш стабільним рівнем витрат, що свідчить про вищу прогнозованість та

ефективність їх виробництва. Домінування матеріальних витрат у структурі операційних витрат підприємства підтверджує високу залежність результатів діяльності СТОВ «Лан» від вартості матеріально-технічних ресурсів.

У зв’язку з цим особливої актуальності набуває необхідність удосконалення системи управління витратами, посилення контролю за використанням ресурсів та оптимізації структури виробництва підприємства.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах зростання ресурсоємності аграрного виробництва та нестабільності ринкового середовища особливого значення набуває формування ефективної системи управління витратами підприємства. Практика функціонування сільськогосподарських товаровиробників свідчить, що рівень прибутковості діяльності дедалі більше залежить не лише від обсягів виробництва продукції, а й від здатності підприємства забезпечувати раціональне використання наявних ресурсів та здійснювати постійний контроль за рівнем виробничих витрат.

Проведений у другому розділі аналіз показав, що діяльність СТОВ «Лан» характеризується достатнім рівнем виробничого потенціалу та позитивними фінансовими результатами. Разом із тим у структурі витрат підприємства спостерігається висока частка матеріальних ресурсів, а рівень собівартості окремих видів продукції суттєво відрізняється залежно від культури. За таких умов виникає необхідність пошуку резервів підвищення ефективності виробництва шляхом удосконалення структури посівних площ, оптимізації використання матеріально-технічних ресурсів та посилення внутрішнього контролю витрат.

Одним із ключових напрямів удосконалення системи управління витратами є оптимізація виробничої структури підприємства. Раціональне формування структури посівних площ дозволяє забезпечити більш ефективне використання земельних, матеріальних і фінансових ресурсів, а також сприяє зниженню ризику надмірної концентрації витрат у виробництві окремих культур.

З метою визначення найбільш перспективних напрямів розвитку виробництва було здійснено оцінювання основних сільськогосподарських культур СТОВ «Лан» за показниками урожайності, валового збору та

виробничої собівартості продукції. Для аналізу використано фактичні дані діяльності підприємства за 2024 рік.

Наведені в табл. 3.1 показники свідчать про суттєву відмінність рівня економічної ефективності окремих культур. Найбільший валовий збір забезпечує виробництво цукрового буряку, яке одночасно характеризується найнижчою собівартістю одиниці продукції. Досить високими показниками ефективності відзначається також озима пшениця, яка поєднує значні обсяги виробництва з відносно помірним рівнем виробничих витрат.

Таблиця 3.1

Основні техніко-економічні показники виробництва сільськогосподарських культур у СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області у 2024 р.

Культура	Площа посівів, га	Валовий збір, ц	Собівартість 1 ц, грн.
Озима пшениця	658	42562,9	558,3
Ріпак озимий	221	4309,6	1999,0
Кукурудза на зерно	550	26801,0	751,5
Цукровий буряк	304	114904,6	151,5
Соя	90	1465,0	2206,5

Джерело: сформовано автором за даними підприємства

Водночас виробництво ріпаку озимого та сої характеризується значно вищим рівнем собівартості продукції. За умов зростання цін на паливно-мастильні матеріали, добрива та засоби захисту рослин саме ці культури формують найбільше навантаження на систему виробничих витрат підприємства. Особливої уваги потребує соя, для якої характерні найнижчі показники урожайності серед досліджуваних культур при одночасно найвищому рівні собівартості продукції.

Для більш обґрунтованого визначення перспективних напрямів розвитку виробництва було проведено порівняльне оцінювання культур за показниками урожайності, собівартості та рівня витратомісткості виробництва. Такий підхід дозволяє не лише оцінити поточну ефективність окремих напрямів діяльності, а й сформувати рекомендації щодо подальшого вдосконалення структури виробництва.

Результати проведених розрахунків наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Порівняльна оцінка виробничої ефективності культур у СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області у 2024 р.

Культура	Урожайність, ц/га	Собівартість 1 ц, грн.	Рівень витратомісткості	Управлінська оцінка
Озима пшениця	64,7	558,3	помірний	доцільне розширення
Ріпак озимий	19,5	1999,0	високий	доцільне скорочення
Кукурудза на зерно	48,7	751,5	середній	стабілізація площ
Цукровий буряк	378,0	151,5	низький	доцільне розширення
Соя	16,3	2206,5	високий	обмежене вирощування

Джерело: розраховано автором за даними підприємства

Як свідчать результати оцінювання, найбільш перспективними для подальшого розвитку є озима пшениця та цукровий буряк. Дані культури характеризуються високими показниками урожайності, відносно низькою собівартістю продукції та стабільністю виробничих результатів. Це створює передумови для більш ефективного використання ресурсного потенціалу підприємства та забезпечення стабільності фінансових результатів.

Водночас ріпак озимий і соя характеризуються високим рівнем витратомісткості виробництва та підвищеним виробничим ризиком. За таких умов доцільним є поступове скорочення частки зазначених культур у структурі посівних площ із перенаправленням частини земельних ресурсів під більш ефективні напрями виробництва.

Візуальне співвідношення урожайності та собівартості основних культур СТОВ «Лан» наведено на рис. 3.1.

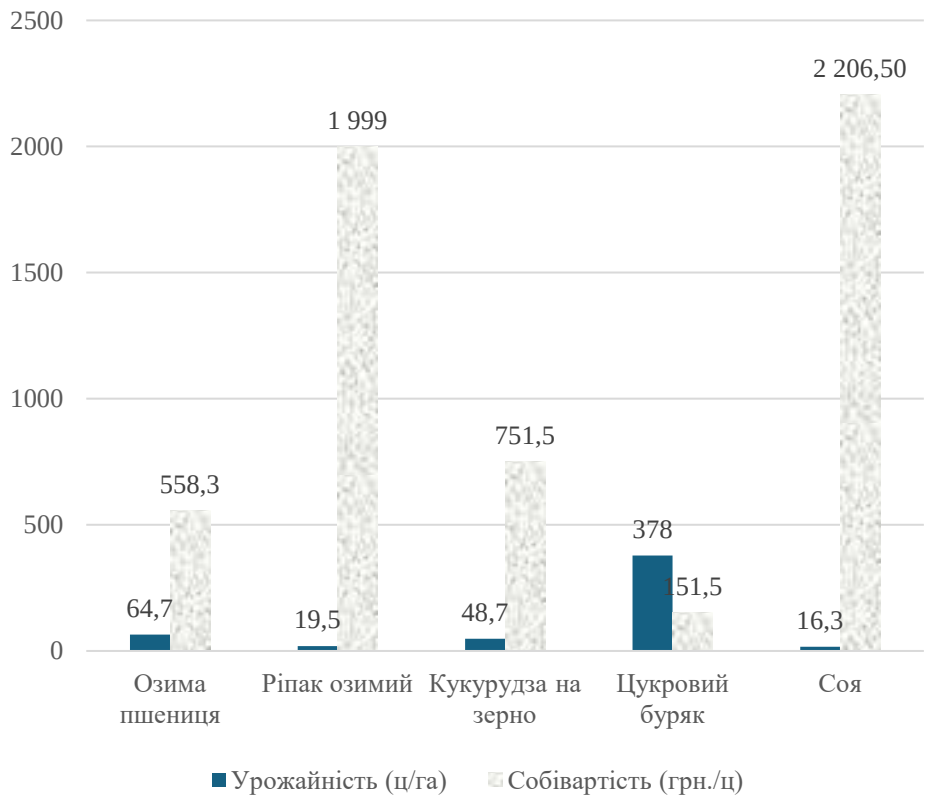

Рис. 3.1. Співвідношення урожайності та собівартості основних культур у СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області у 2024 р

Джерело: побудовано автором

Рис. 3.1 підтверджує, що найкраще співвідношення виробничих результатів та понесених витрат характерне для озимої пшениці й цукрового буряку. Саме ці культури забезпечують найбільш ефективне використання матеріально-технічних ресурсів підприємства та формують основу його виробничої спеціалізації.

Кукурудза на зерно займає проміжне положення між найбільш ефективними та найбільш витратними культурами. Незважаючи на достатньо високий рівень урожайності, її виробництво супроводжується значними витратами матеріальних ресурсів, що обумовлює необхідність посилення контролю за рівнем виробничих витрат.

Отримані результати свідчать про доцільність часткового коригування структури посівних площ підприємства. Основною метою запропонованих змін є не скорочення обсягів виробництва, а підвищення ефективності

використання земельного фонду та зниження концентрації витрат у найбільш проблемних напрямах діяльності.

Під час формування перспективної структури посівних площ враховувалися:

– рівень урожайності культур за 2022-2024 рр.;

– динаміка виробничої собівартості;

– стабільність валового збору;

– рівень матеріалоємності виробництва;

– потреба у забезпеченні збалансованого використання земельних ресурсів підприємства.

Запропоновані зміни наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Фактична та перспективна структура посівних площ СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, %

Культура	Фактична структура	Перспективна структура
Озима пшениця	30,0	40,0
Ріпак озимий	10,1	6,7
Кукурудза на зерно	25,1	25,1
Цукровий буряк	13,8	18,0
Соя	4,1	4,1
Інші культури	16,9	6,1

Джерело: сформовано автором

Як свідчать дані табл. 3.3, запропоновані зміни структури посівних площ спрямовані на підвищення ефективності використання земельних і матеріально-технічних ресурсів підприємства. Основною особливістю перспективної структури є збільшення частки культур, які характеризуються більш стабільними виробничими результатами та нижчим рівнем витратомісткості.

Зокрема, частку озимої пшениці запропоновано збільшити з 30,0 % до 40,0 %, що обумовлено її відносно високою урожайністю та помірним рівнем виробничої собівартості. Розширення площ під даною культурою сприятиме зростанню обсягів виробництва зерна та підвищенню стабільності фінансових результатів підприємства.

Також доцільним є збільшення частки цукрового буряку з 13,8 % до 18,0 %. Враховуючи найнижчий рівень собівартості продукції серед досліджуваних культур та високі показники урожайності, розширення посівів цукрового буряку дозволить підвищити ефективність використання виробничих ресурсів і створить додаткові можливості для зростання прибутковості господарської діяльності.

Водночас частку ріпаку озимого пропонується скоротити з 10,1 % до 6,7 %, оскільки виробництво даної культури супроводжується високим рівнем витратомісткості та характеризується значною залежністю від коливань цін на матеріально-технічні ресурси. Зменшення площ під ріпаком сприятиме скороченню концентрації витрат у найбільш ризиковому напрямі виробництва.

Частку кукурудзи на зерно та сої запропоновано залишити без змін. Такий підхід дозволяє зберегти сформовану виробничу спеціалізацію підприємства та підтримати необхідний рівень диверсифікації виробництва. Разом з тим скорочення частки інших культур з 16,9 % до 6,1 % забезпечить можливість перерозподілу земельного фонду на користь більш ефективних напрямів діяльності.

Отже, запропонована перспективна структура посівних площ орієнтована на підвищення ефективності виробництва, зниження рівня витратомісткості продукції та забезпечення більш стабільних фінансових результатів діяльності СТОВ «Лан».

Порівняння фактичної та перспективної структури посівних площ наведено на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Порівняння фактичної та перспективної структури посівних площ СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, %

Джерело: побудовано автором

Рис. 3.2 демонструє переорієнтацію виробничої структури підприємства на культури з вищою економічною ефективністю. Реалізація запропонованих змін дозволить знизити ризик подальшого зростання виробничої собівартості, забезпечити більш раціональне використання земельних ресурсів та створити основу для підвищення ефективності управління витратами підприємства.

Подальше підвищення ефективності діяльності СТОВ «Лан» потребує не лише оптимізації структури виробництва, а й удосконалення системи управління матеріально-технічними ресурсами. Саме матеріальні витрати формують найбільшу частку виробничої собівартості продукції та безпосередньо впливають на рівень прибутковості підприємства. За сучасних умов господарювання ефективність управління запасами, закупівлями та використанням ресурсів стає одним із ключових чинників забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Результати проведеного аналізу свідчать, що впродовж досліджуваного періоду в СТОВ «Лан» спостерігалося зростання обсягів матеріальних запасів. З одного боку, це обумовлено необхідністю забезпечення безперервності виробничого процесу, а з іншого – призводить до відволікання

значних фінансових ресурсів з обороту та зниження ефективності використання оборотного капіталу.

Важливим напрямом підвищення ефективності системи управління витратами є вдосконалення управління матеріально-технічними ресурсами підприємства. Проведений аналіз показав, що значна частка виробничих витрат СТОВ «Лан» формується за рахунок матеріальних ресурсів, що потребує посилення контролю за їх використанням, удосконалення системи закупівель та підвищення ефективності управління запасами. З метою усунення виявлених недоліків та підвищення результативності використання оборотного капіталу запропоновано комплекс заходів щодо вдосконалення управління матеріально-технічними ресурсами підприємства (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Напрями удосконалення управління запасами матеріально-технічних ресурсів СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Проблема	Причина	Запропонований захід	Очікуваний результат
Надмірна концентрація коштів у запасах	Відсутність оперативного контролю	Електронний облік запасів	Скорочення надлишкових запасів
Перевитрати ПММ	Недостатній контроль техніки	GPS-моніторинг	Зменшення витрат пального
Накопичення ЗЗР та добрив	Неефективне планування закупівель	Планування закупівель за сезонами	Зниження потреби в оборотному капіталі

Дані табл. 3.4 свідчать, що основні напрями удосконалення управління запасами пов'язані з підвищенням рівня контролю за рухом матеріальних ресурсів, удосконаленням процесу закупівель та скороченням непродуктивних витрат. Особливого значення набуває впровадження сучасних інструментів оперативного обліку та моніторингу використання ресурсів, що дозволить своєчасно виявляти відхилення від встановлених нормативів і приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме скороченню надлишкових запасів, підвищенню оборотності оборотного капіталу та зниженню витратомісткості виробництва. Крім того, підприємство отримає

можливість більш ефективно планувати потребу в матеріально-технічних ресурсах та уникати необґрунтованого відволікання фінансових ресурсів у запаси.

Одним із ключових інструментів реалізації запропонованих заходів є впровадження системи оперативного контролю руху матеріально-технічних ресурсів, схема якої наведена на рис. 3.3.

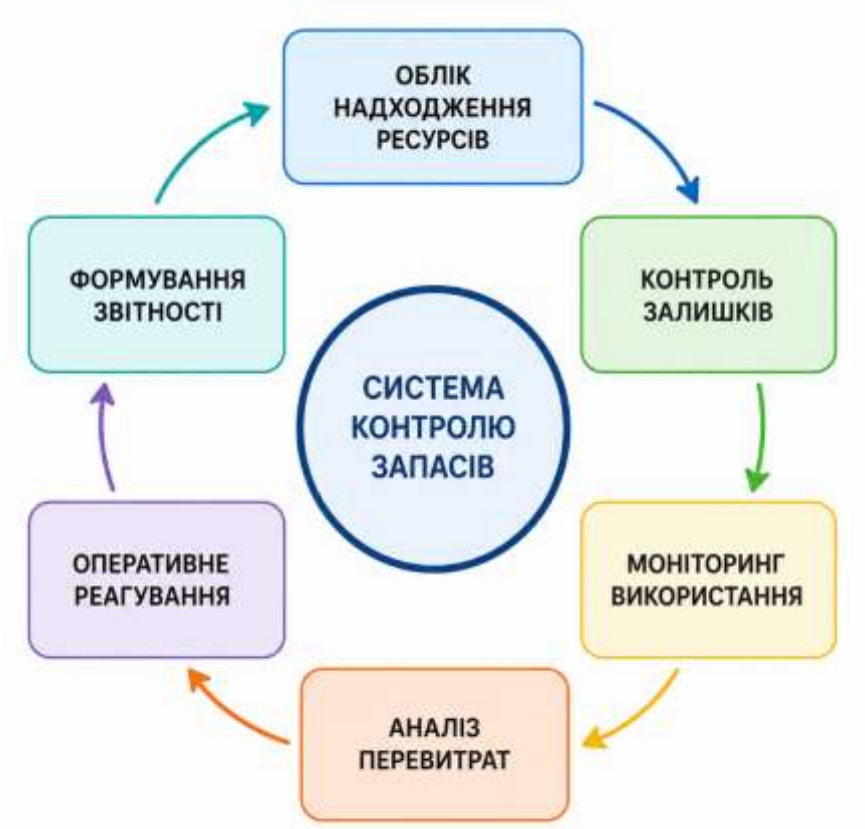

Рис. 3.3. Система оперативного контролю руху матеріальних ресурсів у СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Джерело: побудовано автором

Впровадження зазначеної системи сприятиме підвищенню прозорості використання матеріальних ресурсів, покращенню якості управлінських рішень та скороченню непродуктивних витрат. Крім того, підприємство отримає можливість більш точно визначати потребу в ресурсах та уникати надлишкового накопичення запасів.

Важливим елементом удосконалення системи управління витратами є раціоналізація процесу закупівель матеріально-технічних ресурсів. За умов

постійних коливань цін на аграрному ринку правильне планування закупівель дозволяє суттєво впливати на рівень виробничих витрат та фінансові результати діяльності підприємства.

Для СТОВ «Лан» доцільно використовувати систему планування закупівель, яка базуватиметься на прогнозуванні виробничих потреб, аналізі сезонних коливань цін та синхронізації поставок із графіком виконання технологічних операцій.

Рекомендовану систему планування закупівель наведено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Рекомендована система планування закупівель матеріально-технічних ресурсів у СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Вид ресурсів	Основний період використання	Доцільний період закупівлі	Очікуваний ефект
Паливно-мастильні матеріали	весняно-польові та збиральні роботи	міжсезонний період	зниження закупівельних цін
Мінеральні добрива	осінньо-весняний період	період мінімального попиту	скорочення витрат на добрива
Насіннєвий матеріал	посівна кампанія	попередній виробничий сезон	стабілізація закупівельних цін
Засоби захисту рослин	вегетаційний період	поетапне планування	уникнення надлишкових запасів
Запасні частини	протягом року	відповідно до графіка ремонтів	зменшення простоїв техніки

Джерело: розроблено автором

Запропонований підхід дозволить підприємству зменшити витрати на придбання ресурсів, уникнути надмірного накопичення запасів та підвищити ефективність використання оборотного капіталу. Крім того, завчасне планування закупівель сприятиме зниженню ризику перебоїв у забезпеченні виробничого процесу необхідними ресурсами.

Разом із потенційними перевагами реалізація запропонованих заходів супроводжується певними ризиками, які необхідно враховувати під час впровадження нової системи управління витратами.

Таблиця 3.6

Основні ризики реалізації заходів щодо удосконалення системи управління витратами СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Ризик	Ймовірність виникнення	Можливі наслідки	Заходи мінімізації
Зростання цін на добрива та ЗЗР	висока	збільшення виробничих витрат	довгострокові договори поставок
Несприятливі погодні умови	середня	зниження урожайності	страхування посівів
Порушення графіків поставок	середня	затримка технологічних операцій	формування резервних запасів
Поломка техніки	середня	додаткові витрати та простої	планово-попереджувальні ремонти
Недотримання технологічних норм	низька	перевитрати ресурсів	посилення внутрішнього контролю

Джерело: розроблено автором

Врахування зазначених ризиків дозволить підвищити ефективність реалізації запропонованих заходів та забезпечити досягнення прогнозованих результатів.

Суттєвий вплив на рівень витратомісткості продукції мають також непродуктивні витрати ресурсів. Для СТОВ «Лан» найбільш проблемними залишаються перевитрати пального під час виконання польових робіт, порушення норм внесення добрив, нераціональне використання насіння та перевищення нормативів застосування засобів захисту рослин.

Для усунення зазначених проблем доцільним є впровадження системи нормування використання ресурсів за окремими культурами та технологічними операціями. Такий підхід забезпечить формування чітких орієнтирів щодо допустимого рівня витрат та створить основу для ефективного контролю їх дотримання.

Основні напрями скорочення непродуктивних витрат наведено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Основні напрями скорочення непродуктивних витрат ресурсів у СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Напрям	Причина перевитрат	Запропонований захід	Очікуваний результат
Паливно-мастильні матеріали	непродуктивні переміщення техніки	GPS-контроль	скорочення витрат пального
Добрива	нерівномірне внесення	диференційоване внесення	підвищення ефективності використання добрив
Насіння	порушення норм висіву	контроль посівних робіт	зменшення втрат насіння
Запасні частини	несвоєчасне технічне обслуговування	планування ремонтів	скорочення аварійних витрат
Засоби захисту рослин	перевищення норм використання	контроль технологічних карт	зниження витрат на ЗЗР

Джерело: розроблено автором

Запропоновані заходи дозволять скоротити непродуктивні витрати, підвищити ефективність використання матеріально-технічних ресурсів та посилити внутрішній контроль за рівнем виробничих витрат. Важливим інструментом реалізації цих заходів має стати постійний моніторинг відхилень фактичних витрат від нормативних показників та оперативне виявлення причин їх виникнення.

Основні елементи системи внутрішнього контролю використання ресурсів наведено на рис. 3.4.

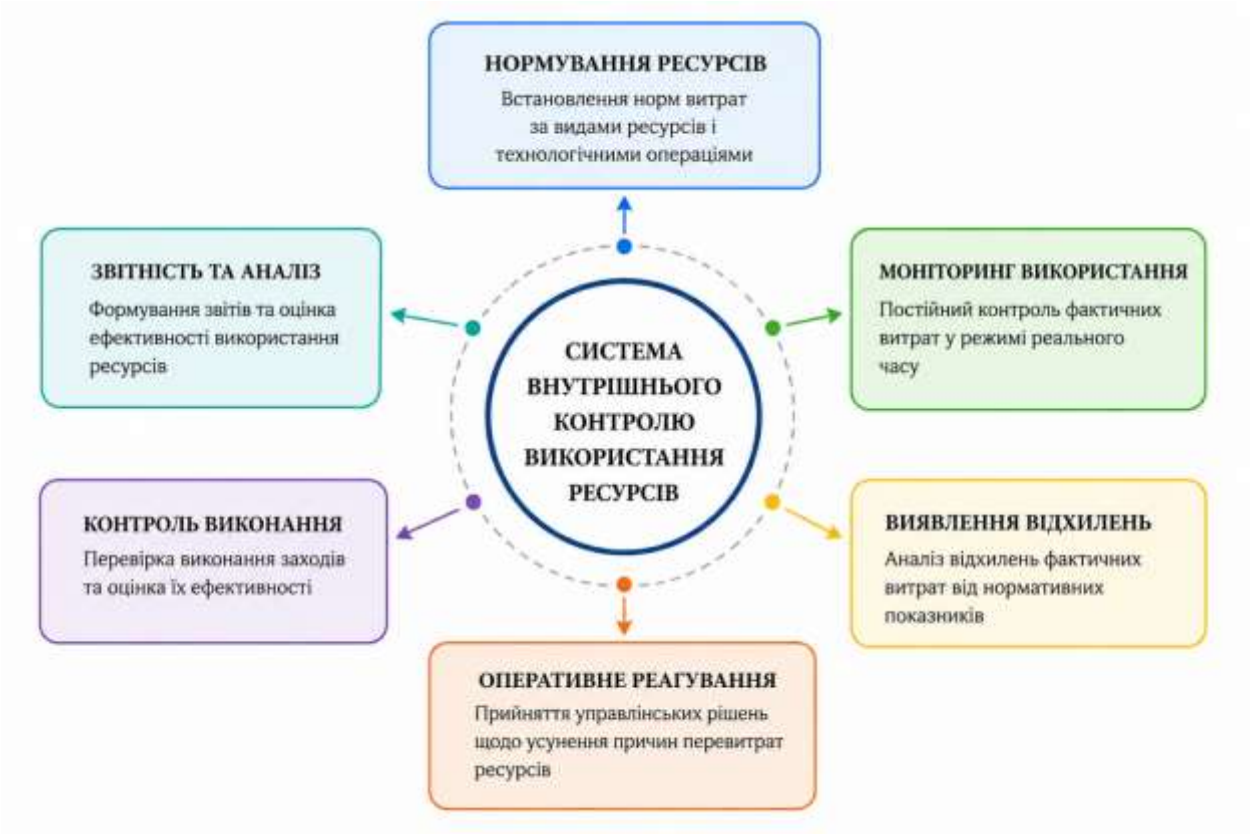

Рис. 3.4. Основні елементи системи внутрішнього контролю використання ресурсів у СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Джерело: побудовано автором

Таким чином, удосконалення системи управління матеріально-технічними ресурсами СТОВ «Лан» має базуватися на комплексному поєднанні оперативного контролю запасів, раціоналізації закупівельної діяльності, мінімізації непродуктивних витрат та врахуванні ризиків реалізації управлінських рішень. Реалізація запропонованих заходів створить передумови для підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства та забезпечення більш стабільних фінансових результатів діяльності.

Реалізація запропонованих заходів щодо удосконалення системи управління витратами повинна забезпечити не лише скорочення окремих видів витрат, а й створення передумов для довгострокового підвищення ефективності діяльності підприємства. За сучасних умов функціонування аграрного сектору вирішального значення набуває здатність підприємства

забезпечувати раціональне використання наявних ресурсів, підтримувати конкурентоспроможний рівень собівартості продукції та своєчасно адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Комплекс заходів, запропонованих для СТОВ «Лан», охоплює оптимізацію структури посівних площ, удосконалення системи управління матеріально-технічними ресурсами, раціоналізацію закупівельної діяльності та посилення внутрішнього контролю витрат. Реалізація зазначених напрямів має забезпечити зниження матеріалоємності виробництва, підвищення ефективності використання оборотного капіталу та покращення фінансових результатів підприємства.

Для оцінки результативності запропонованих заходів було здійснено прогнозування основних виробничих та фінансово-економічних показників діяльності СТОВ «Лан» на 2027-2028 рр.

Прогнозні розрахунки базувалися на нормативному методі прогнозування з використанням елементів сценарного підходу. При визначенні прогнозних параметрів враховувалися:

– фактичні результати діяльності підприємства за 2022-2024 рр.;

– зміни структури посівних площ;

– очікуване скорочення непродуктивних витрат ресурсів;

– прогнозоване підвищення ефективності використання матеріально-технічних ресурсів;

– можливості зниження витрат за рахунок удосконалення системи закупівель та внутрішнього контролю.

При цьому передбачалося, що впровадження електронного контролю руху ресурсів дозволить знизити непродуктивні витрати паливно-мастильних матеріалів на 5-8 %, удосконалення системи закупівель сприятиме скороченню витрат на матеріальні ресурси на 3-5 %, а посилення контролю за дотриманням технологічних карт забезпечить більш ефективне використання добрив, насіння та засобів захисту рослин.

У результаті реалізації запропонованих заходів очікується поступове зниження рівня матеріальних витрат підприємства. Основний ефект прогнозується за рахунок скорочення непродуктивних витрат та підвищення ефективності використання ресурсів.

Таблиця 3.8

Прогноз зміни матеріальних витрат СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області у результаті реалізації запропонованих заходів

Показник	2024 р.	2027 р.	2028 р.	2028 р. до 2024 р., %
Матеріальні витрати, тис. грн.	88389	85420	83210	94,1
Витрати ПММ, тис. грн.	10905	10240	9950	91,2
Витрати на добрива, тис. грн.	16248	15610	15180	93,4
Інші матеріальні витрати, тис. грн.	61236	59570	58080	94,8

Джерело: розраховано автором

Як свідчать результати табл. 3.8, у 2028 р. загальна сума матеріальних витрат може скоротитися до 83210 тис. грн., що становитиме 94,1 % від рівня 2024 р. Найбільше скорочення прогнозується щодо паливно-мастильних матеріалів, витрати на які можуть знизитися на 8,8 %. Такий результат є наслідком впровадження GPS-контролю роботи техніки та посилення контролю за використанням пального.

Позитивний ефект очікується також щодо використання мінеральних добрив. Удосконалення планування закупівель та дотримання технологічних нормативів сприятиме більш раціональному використанню даного виду ресурсів та скороченню витрат на їх придбання.

Важливим результатом удосконалення системи управління витратами має стати зниження виробничої собівартості продукції. Найбільший ефект прогнозується щодо культур, які нині характеризуються підвищеним рівнем витратомісткості виробництва (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Прогноз виробничої собівартості основних культур СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області, грн./ц

Культура	2024 р.	2027 р.	2028 р.	2028 р. до 2024 р., %
Озима пшениця	558,3	535,0	520,0	93,1
Ріпак озимий	1999,0	1840,0	1730,0	86,5
Кукурудза на зерно	751,5	728,0	705,0	93,8
Цукровий буряк	151,5	149,0	146,0	96,4
Соя	2206,5	2060,0	1950,0	88,4

Джерело: розраховано автором

Результати прогнозування свідчать, що найбільше скорочення собівартості очікується щодо ріпаку озимого та сої. Так, виробнича собівартість ріпаку може знизитися на 13,5 %, а сої – на 11,6 % порівняно з рівнем 2024 р. Це пояснюється високою залежністю зазначених культур від рівня матеріальних витрат та значним потенціалом скорочення непродуктивного використання ресурсів.

Щодо озимої пшениці, кукурудзи на зерно та цукрового буряку прогнозоване зниження собівартості є більш помірним, однак навіть незначне скорочення витрат при значних обсягах виробництва забезпечить вагомий економічний результат.

Візуалізацію прогнозної динаміки виробничої собівартості основних культур наведено на рис. 3.5.

Зниження виробничої собівартості продукції створює передумови для покращення фінансових результатів діяльності підприємства. За рахунок скорочення витрат та підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу прогнозується поступове зростання прибутковості діяльності СТОВ «Лан» (табл. 3.10).

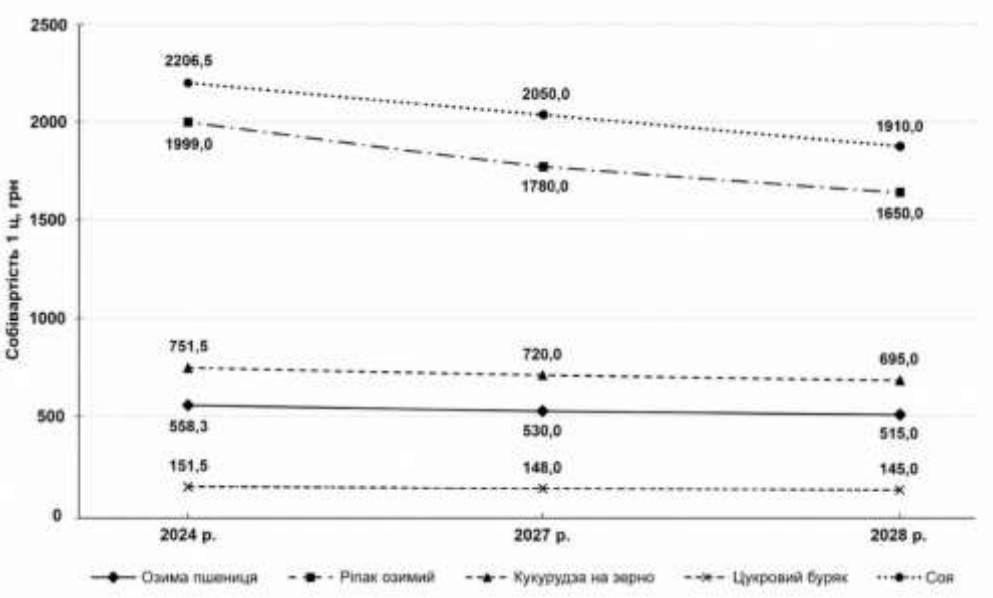

Рис. 3.5. Прогноз зміни виробничої собівартості основних культур СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Джерело: побудовано автором

Таблиця 3.10

Прогноз основних фінансово-економічних показників СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Показник	2024 р.	2027 р.	2028 р.	2028 р. до 2024 р., %
Чистий дохід, тис. грн.	198540	208600	217300	109,4
Операційні витрати, тис. грн.	150318	145800	141600	94,2
Прибуток від реалізації, тис. грн.	48222	62800	75700	157,0
Рівень рентабельності, %	32,1	43,1	48,7	+16,6 в.п.

Джерело: розраховано автором

Згідно з результатами прогнозування, у 2028 р. чистий дохід підприємства може зрости до 217300 тис. грн., що на 9,4 % перевищуватиме рівень 2024 р. Одночасно прогнозується скорочення операційних витрат до 141600 тис. грн., або на 5,8 % порівняно з базовим роком.

Найбільш вагомим результатом стане зростання прибутку від реалізації продукції до 75700 тис. грн., що перевищує показник 2024 р. на 57 %. Рівень рентабельності при цьому може зрости з 32,1 % до 48,7 %, що свідчить про суттєве підвищення ефективності господарської діяльності підприємства.

Для визначення загального економічного результату реалізації запропонованих заходів доцільно оцінити їх сукупний вплив на фінансові показники діяльності підприємства (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Економічний ефект від реалізації заходів щодо удосконалення системи управління витратами СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області у 2028 р.

Показник	Значення
Скорочення операційних витрат, тис. грн.	10800
Скорочення матеріальних витрат, тис. грн.	7040
Приріст прибутку від реалізації, тис. грн.	21600
Приріст рівня рентабельності, в.п.	13,2

Джерело: розраховано автором

Отже, реалізація запропонованих заходів забезпечить скорочення операційних витрат на 10800 тис. грн. та збільшення прибутку від реалізації на 21600 тис. грн. Саме приріст прибутку відображає сукупний економічний результат від впровадження запропонованих заходів.

Для більш об'єктивної оцінки результативності запропонованих заходів доцільно порівняти прогнозні показники діяльності підприємства за умови збереження існуючої системи управління витратами та після реалізації запропонованих заходів (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Порівняння прогнозних показників діяльності СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області у 2028 р.

Показник	Без впровадження заходів	Після впровадження заходів	Відхилення
Операційні витрати, тис. грн.	152400	141600	-10800
Прибуток від реалізації, тис. грн.	54100	75700	+21600
Рівень рентабельності, %	35,5	48,7	+13,2 в.п.
Матеріальні витрати, тис. грн.	90250	83210	-7040

Джерело: розраховано автором

Як свідчать результати табл. 3.12, впровадження запропонованих заходів дозволить забезпечити скорочення операційних витрат на 10800 тис. грн., матеріальних витрат – на 7040 тис. грн., а також збільшення прибутку

від реалізації продукції на 21600 тис. грн. порівняно зі сценарієм збереження існуючої системи управління витратами.

Узагальнення очікуваних результатів реалізації запропонованих заходів наведено на рис. 3.6.

Рис. 3.6. Очікувані результати реалізації заходів щодо удосконалення системи управління витратами СТОВ «Лан» Гайсинського району Вінницької області

Джерело: побудовано автором

Отже, удосконалення системи управління витратами СТОВ «Лан» доцільно здійснювати на основі комплексного поєднання оптимізації структури виробництва, раціоналізації використання матеріально-технічних ресурсів, удосконалення закупівельної діяльності та посилення внутрішнього контролю. Реалізація запропонованих заходів сприятиме зниженню витратомісткості виробництва, підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу та забезпеченню більш високих показників прибутковості діяльності підприємства. Прогнозні розрахунки підтверджують економічну доцільність запропонованих рішень та свідчать про наявність реальних резервів підвищення ефективності функціонування СТОВ «Лан» у перспективному періоді.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило встановити, що ефективність діяльності СТОВ «Лан» значною мірою залежить від рівня організації системи управління витратами, оскільки саме витрати формують виробничу собівартість продукції та безпосередньо впливають на фінансові результати підприємства. Узагальнення теоретичних підходів до управління витратами показало, що в сучасних умовах система управління повинна базуватися не лише на скороченні витрат, а на забезпеченні раціонального використання ресурсного потенціалу підприємства, посиленні внутрішнього контролю та підвищенні ефективності виробничої діяльності.

Оцінювання виробничо-економічної діяльності СТОВ «Лан» свідчить про наявність достатнього виробничого потенціалу підприємства, основу якого формує рослинництво. Аналіз структури посівних площ та валового збору продукції показав, що найбільшу частку у виробництві займають зернові культури та цукровий буряк, при цьому у 2024 р. валовий збір зернових і зернобобових культур становив 70753,5 ц, а виробництво цукрового буряку перевищило 114 тис. ц.

У процесі дослідження встановлено тенденцію до зростання виробничих витрат підприємства. Загальна виробнича собівартість продукції рослинництва у 2024 р. становила 88783,9 тис. грн проти 60935,3 тис. грн у 2022 р., тобто збільшилася майже на 45,7 %. Основними причинами такого зростання стали підвищення вартості паливно-мастильних матеріалів, добрив, засобів захисту рослин та інших матеріально-технічних ресурсів.

Аналіз виробничої собівартості 1 ц продукції показав значну диференціацію рівня витратомісткості окремих культур. Найбільш проблемними напрямами виробництва залишалися культури з високою собівартістю та нестабільною урожайністю, що негативно впливало на загальну ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства. Водночас окремі види продукції характеризувалися більш стабільним

співвідношенням урожайності та рівня витрат, що формує передумови для оптимізації структури виробництва.

Проведений аналіз структури витрат показав, що домінуючу частку у формуванні виробничої собівартості займають матеріальні витрати. Високий рівень матеріалоємності виробництва свідчить про значну залежність результатів діяльності підприємства від ефективності використання матеріально-технічних ресурсів та рівня організації системи постачання і внутрішнього контролю.

У процесі дослідження виявлено недостатній рівень оперативного контролю використання запасів та руху матеріальних ресурсів, що створює ризик формування непродуктивних витрат і зниження ефективності використання оборотного капіталу підприємства. Встановлено, що існуюча система управління витратами потребує посилення контролю за використанням пального, добрив, насіннєвого матеріалу та інших виробничих ресурсів.

На основі проведеного дослідження обґрунтовано напрями удосконалення системи управління витратами СТОВ «Лан», спрямовані на підвищення ефективності використання виробничих ресурсів та покращення фінансових результатів діяльності підприємства. Запропоновано оптимізацію структури посівних площ шляхом збільшення частки культур із вищою економічною ефективністю та скорочення площ під найбільш витратними культурами, що сприятиме більш раціональному використанню земельного фонду та зниженню рівня витратомісткості виробництва.

Визначено, що важливим напрямом підвищення ефективності управління витратами є вдосконалення системи управління матеріально-технічними ресурсами. З цією метою запропоновано впровадження системи оперативного контролю руху матеріальних ресурсів, удосконалення процесу планування закупівель, посилення внутрішнього контролю та застосування заходів щодо скорочення непродуктивних витрат. Реалізація запропонованих

рішень дозволить підвищити ефективність використання запасів, прискорити оборотність оборотного капіталу та знизити рівень матеріальних витрат.

Обґрунтовано доцільність використання сучасних елементів контролю виробничих процесів, зокрема електронного обліку запасів, GPS-моніторингу роботи техніки та контролю дотримання технологічних нормативів. Впровадження зазначених інструментів сприятиме підвищенню точності обліку ресурсів, своєчасному виявленню відхилень від установлених норм та покращенню інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Прогнозні розрахунки підтвердили економічну доцільність запропонованих заходів. Очікується скорочення матеріальних витрат до 83210 тис. грн., зниження виробничої собівартості основних видів продукції, зростання прибутку від реалізації до 75700 тис. грн. та підвищення рівня рентабельності до 48,7 %. Порівняно з існуючою системою управління витратами реалізація запропонованих заходів дозволить скоротити операційні витрати на 10800 тис. грн. і збільшити прибуток підприємства на 21600 тис. грн.

Таким чином, комплексне поєднання організаційних, економічних та управлінських заходів створює передумови для формування більш ефективної системи управління витратами, підвищення конкурентоспроможності підприємства, зміцнення його фінансової стійкості та забезпечення стабільного розвитку СТОВ «Лан» у перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурляй А. П. Управління витратами аграрних підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища. *Економіка АПК*. 2022. № 11. С. 56-63.
2. Калетнік Г. М., Пришляк Н. В. Сучасні підходи до управління витратами підприємств аграрного сектору. *Агросвіт*. 2023. № 4. С. 12-18.
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. Київ: КНЕУ, 2021. 624 с.
4. Саблук П. Т. Економіка аграрного виробництва: підручник. Київ: ННЦ ІАЕ, 2021. 704 с.
5. Голов С. Ф. Управлінський облік: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 534 с.
6. Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: підручник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 536 с.
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00
8. Грещак М. Г. Управління витратами: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2021. 264 с.
9. Костирко Р. О. Управління витратами підприємства в сучасних умовах господарювання. *Економічний форум*. 2023. № 2. С. 73-79.
10. Лень В. С., Гливенко В. В. Бухгалтерський управлінський облік: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 700 с.
11. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Київ: Алерта, 2021. 726 с.
12. Крамаренко І. С. Формування матеріальних витрат аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2022. № 21. С. 44-49.

13. Шарко М. В. Матеріалоємність продукції аграрних підприємств та напрями її зниження. *Агросвіт*. 2024. № 6. С. 35-41.
14. Гайдуцький П. І. Управління постійними та змінними витратами підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9. С. 28-34.
15. Голов С. Ф. Управлінський облік: підручник. Київ: Лібра, 2021. 704 с.
16. Куцик П. О. Управлінський облік та аналіз: навч. посіб. Львів: ЛТЕУ, 2022. 440 с.
17. Пушкар М. С. Управлінський облік: підручник. Тернопіль: Карт-бланш, 2021. 628 с.
18. Петриченко А. А. Система управління витратами аграрних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: https://economyandsociety.in.ua
19. Шегда А. В. Менеджмент: підручник. Київ: Знання, 2021. 583 с.
20. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 728 с.
21. Кулинич М. Б. Інформаційні технології в системі управління аграрним підприємством. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. URL: https://www.nayka.com.ua
22. Фатенок-Ткачук А. О. Адаптивне управління витратами підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 5. С. 21-27.
23. Череп А. В. Стратегічне управління витратами підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 80. С. 112-118.
24. Кропивко М. Ф. Організація управління аграрним підприємством. *Економіка АПК*. 2023. № 2. С. 15-24.
25. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. Ефективність функціонування аграрних підприємств у сучасних умовах. *Економіка АПК*. 2023. № 7. С. 18-27.
26. Дергалюк М. О. Цифровізація управління витратами підприємства. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 88-94.

27. Бондаренко О. М. Використання АВС-аналізу в системі управління витратами підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 3. URL: https://www.nayka.com.ua
28. Іванюта П. В. Собівартість продукції та її роль у діяльності підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 13. С. 39-45.
29. Харченко Т. Б. Аналіз собівартості продукції аграрних підприємств. *Економіка та держава*. 2023. № 8. С. 52-57.
30. Козаченко Г. В. *Економічний аналіз* : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2021. 412 с.
31. Литвин Б. М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Київ: Хай-Тек Прес, 2021. 336 с.
32. Мельник О. Г. Факторний аналіз витрат підприємства. *Економічний форум*. 2024. № 1. С. 90-96.
33. Пилипенко А. А. Управління ресурсним потенціалом підприємства. *Економічний простір*. 2023. № 184. С. 74-80.
34. Яцух О. О. Система управління витратами підприємства в умовах нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: https://economyandsociety.in.ua
35. Лупенко Ю. О. Розвиток аграрного сектору економіки України в сучасних умовах. *Економіка АПК*. 2024. № 1. С. 5-14.